

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
«ΟΙ ΔΥΝΗΤΙΚΟΙ ΕΑΥΤΟΙ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΕΙΑ:
ΔΙΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΦΥΛΟΥ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΑΚΡΙΝΟ
ΜΕΛΛΟΝ»

ΖΩΓΡΑΦΟΥ ΕΥΔΟΞΙΑ

1^η Επιβλέπουσα: ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΛΕΟΝΤΑΡΗ

2^η Επιβλέπουσα: ΦΩΤΕΙΝΗ ΜΠΟΝΩΤΗ

ΒΟΛΟΣ, 2012

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Διπλωματική εργασία

**«Οι Δυνητικοί Εαυτοί στην Εφηβεία: Διερευνώντας Διαφορές
Φύλου ως προς το Μακρινό Μέλλον»**

Επιμέλεια: Ζωγράφου Ευδοξία

1^η Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Λεονταρή Αγγελική

2^η Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μπονότη Φωτεινή

ΒΟΛΟΣ, 2012

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 10599/1
Ημερ. Εισ.: 01-02-2013
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΠΕ
2012
ΖΩΓ

**Στην οικογένεια και
τους φίλους μου....**

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου Αγγελική Λεονταρή για την ευκαιρία που μου έδωσε να ασχοληθώ με ένα τόσο ενδιαφέρον αντικείμενο και να διευρύνω τις γνώσεις μου, για την υπομονή της, τη συμβουλευτική της καθοδήγηση, καθώς και τη διάθεσή της να με βοηθήσει σε αυτή την προσπάθεια. Την ευχαριστώ από καρδιάς για τη στήριξη που μου παρείχε και τις γνώσεις που μου μετέδωσε κατά τη διάρκεια αυτής της χρονιάς. Επίσης, την καθηγήτρια Φωτεινή Μπονότη για την εποπτεία της εργασίας. Τέλος, με αγάπη θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και τους φίλους που με στήριζαν και ήταν κοντά μου καθ' όλη τη διάρκεια αυτής μου της προσπάθειας.

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	5
---------------	---

Πρώτο Μέρος

Οι Δυνητικοί Εαυτοί

1. Δυνητικοί εαυτοί

1.1 Εισαγωγή.....	7
1.2 Ορισμός δυνητικών εαυτών.....	8
1.3 Κατηγορίες δυνητικών εαυτών.....	9
1.4 Οι δυνητικοί εαυτοί στην εφηβεία.....	11
1.5 Δυνητικοί εαυτοί και κίνητρα.....	13
1.6 Δυνητικοί εαυτοί και αυτο-εκτίμηση.....	15
1.7 Δυνητικοί εαυτοί και φύλο.....	17
1.8 Επιρροές στη διαμόρφωση των δυνητικών εαυτών.....	21
1.8.1 Η οικογένεια.....	21
1.8.2 Οι συνομήλικοι.....	23
1.8.3 Το σχολείο.....	24
1.8.4 Το πολιτισμικό περιβάλλον.....	26

Δεύτερο Μέρος

Η Έρευνα

2. Μεθοδολογία έρευνας

2.1 Στόχοι της παρούσας έρευνας.....	29
2.2 Οι συμμετέχοντες.....	29
2.3 Η διαδικασία.....	30
2.4 Εργαλεία.....	30

3. Αποτελέσματα

3.1 Κατηγορίες επιθυμητών δυνητικών εαυτών.....	31
3.1.1 Οι επιθυμητοί εαυτοί των αγοριών ως προς τον πρώτο δυνητικό εαυτό.....	31

3.1.2	Οι επιθυμητοί εαυτοί των κοριτσιών ως προς τον πρώτο δυνητικό εαυτό.....	33
3.1.3	Επιθυμητοί δυνητικοί εαυτοί αγοριών και κοριτσιών.....	35
3.2	Κατηγορίες επίφοβων δυνητικών εαυτών.....	36
3.2.1	Οι επίφοβοι δυνητικοί εαυτοί των αγοριών ως προς τον πρώτο δυνητικό εαυτό.....	36
3.2.2	Οι επίφοβοι δυνητικοί εαυτοί των κοριτσιών ως προς τον πρώτο δυνητικό εαυτό.....	38
3.2.3	Επίφοβοι δυνητικοί εαυτοί αγοριών και κοριτσιών.....	40
4.	Ο βαθμός συγκεκριμενοποίησης των δυνητικών εαυτών.....	41
5.	Συζήτηση.....	44
6.	Συμπεράσματα.....	47
	Βιβλιογραφία.....	49
	Παράρτημα.....	58

Πρόλογος

Η συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία επεξεργάζεται και αναλύει το θέμα των δυνητικών εαυτών στην εφηβεία. Το θέμα προέκυψε από κοινού με την καθηγήτριά μου, Αγγελική Λεονταρή, μέσα από συζητήσεις και από την πρώτη στιγμή μου κέντρισε το ενδιαφέρον. Η εκπόνηση αυτής της εργασίας ήταν μια πολύ σημαντική εμπειρία για εμένα και την ευχαριστώ για όλη τη βοήθεια και τις γνώσεις που μου πρόσφερε.

Στο πρώτο μέρος παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο των δυνητικών εαυτών, μελετώντας παράγοντες που επηρεάζουν τη διαμόρφωσή τους, όπως είναι η οικογένεια, οι συνομήλικοι, το σχολείο και το ευρύτερο κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον. Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει το ερευνητικό κομμάτι της παρούσας εργασίας, την ανάλυση και τα συμπεράσματα που εξήχθησαν από αυτή τη βιβλιογραφική και ερευνητική μελέτη. Σκοπός της έρευνας ήταν η διερεύνηση του περιεχομένου των δυνητικών εαυτών, τόσο των επιθυμητών όσο και των επίφοβων, όπως επίσης και οι διαφορές που παρουσιάζονται ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια. Ένας επιπλέον στόχος ήταν να εξεταστεί ο βαθμός συγκεκριμενοποίησης των δυνητικών εαυτών που διαμορφώνουν οι έφηβοι. Η έρευνα διεξήχθη στην πόλη της Κατερίνης και τα αποτελέσματά της βασίστηκαν σε ερωτηματολόγιο, το οποίο διανεμήθηκε σε 108 μαθητές της Β' τάξης Γυμνασίου και Λυκείου, ηλικίας 14 και 17 ετών.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Καζταρίδη, τον διευθυντή της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που μου επέτρεψε να διεξάγω την έρευνα, όπως επίσης και τους διευθυντές των σχολείων, κ. Κωστόπουλο, διευθυντή του 6^{ου} Γυμνασίου και τον κ. Τσαλό, διευθυντή του 4^{ου} Λυκείου Κατερίνης, για τις ώρες που μου παραχώρησαν για τη διεξαγωγή της έρευνας.

Z. E

Πρώτο Μέρος
Οι Δυνητικοί Εαυτοί

1. Δυνητικοί εαυτοί

1.1 Εισαγωγή

Ήδη από τα χρόνια της αρχαιότητας η έννοια του εαυτού αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης. Πολλοί ήταν οι θεωρητικοί που ασχολήθηκαν με την μελέτη του εαυτού, ξεκινώντας από τους φιλοσόφους και φτάνοντας σε θεωρητικούς της σύγχρονης εποχής.

Ένας από αυτούς ήταν ο William James, ο οποίος θεωρήθηκε βασικός εμπνευστής της θεωρίας του εαυτού. Υποστήριξε την ιδέα ενός πολυδιάστατου εαυτού, ο οποίος αποτελείται από το «Εγώ» και το «Εμένα». Το «Εγώ» είναι το υποκείμενο που παρατηρεί, και το «Εμένα» είναι το αντικείμενο παρατήρησης. Επιπρόσθετα, υποστήριξε ότι η αίσθηση του εαυτού μας περιλαμβάνει τους φίλους μας, τα άτομα με τα οποία έχουμε στενές σχέσεις και τα πράγματά μας (Lippa, 2003). Οι ιδέες του James επηρέασαν μετέπειτα πολλούς θεωρητικούς (Λεονταρή, 1998).

Ο Cooley, επηρεασμένος από τη θεωρία του James, υποστήριξε πως ο εαυτός επηρεάζεται από τον κοινωνικό περίγυρο και συντίθεται από τις εντυπώσεις που νομίζει το άτομο ότι έχουν οι άλλοι γι' αυτό (Λεονταρή, 1998). Ο Cooley χρησιμοποίησε την έννοια του κοινωνικού καθρέφτη, προσδίδοντας τον όρο "καθρεφτιζόμενος εαυτός" (Lippa, 2003).

Μια ακόμα θεωρία που αναπτύχθηκε ήταν αυτή του Higgins (1987). Ο Higgins διαχωρίζει τον εαυτό σε τρεις βασικούς τομείς: α) τον πραγματικό εαυτό, δηλαδή τις ακριβείς αναπαραστάσεις του εαυτού, β) τον ιδανικό εαυτό, δηλαδή τον εαυτό που το άτομο φιλοδοξεί να γίνει, και γ) τον εαυτό που πρέπει να γίνει, σύμφωνα με τους γονείς, τους εκπαιδευτικούς και άλλα σημαντικά πρόσωπα του κοινωνικού περιγυρου.

Επιπλέον, έχει δοθεί μια χρονική διάσταση στην έννοια του εαυτού από διάφορους ερευνητές. Οι Conway και Pleybell-Pearce (2000), καθώς και οι Wilson και Ross (2003) υποστηρίζουν πως ο εαυτός εκτείνεται στο παρελθόν, στο παρόν και στο μέλλον. Έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην γνώση που έχει το άτομο για τον εαυτό στο παρελθόν, και ειδικότερα στο γεγονός ότι αυτή η γνώση μπορεί να επηρεάσει το μέλλον, τις επιθυμίες και τις ανησυχίες του ατόμου για το μελλοντικό

εαυτό (Wilson & Ross, 2003). Πολλοί ερευνητές επικεντρώθηκαν στις αναπαραστάσεις του εαυτού στο παρελθόν, ενώ η έννοια των δυνητικών εαυτών εμφανίζεται σχετικά πρόσφατα στη βιβλιογραφία, μέσα από διάφορες έρευνες.

1.2 Ορισμός δυνητικών εαυτών

Η Markus, έχοντας μια γνωστική σκοπιά, θεωρεί πως ο εαυτός είναι ένα σύστημα συναισθηματικο-γνωστικών δομών, τις οποίες αποκαλεί «αυτο-σχήματα». Τα αυτο-σχήματα είναι μια σύνθεση παρελθουσών εμπειριών, οι οποίες καθρεφτίζουν διαρκείς ανησυχίες και επιθυμίες του ατόμου και η επίδρασή τους είναι καθοριστικής σημασίας στην επεξεργασία των πληροφοριών που αφορούν τον εαυτό. Η Markus υποστηρίζει πως τα άτομα διαμορφώνουν κάποιες αντιλήψεις για τον εαυτό τους στο μέλλον, οι οποίες ονομάζονται «δυνητικοί εαυτοί» (Λεονταρή, 1998).

Οι δυνητικοί εαυτοί προέρχονται από αναπαραστάσεις του εαυτού στο παρελθόν και συμπεριλαμβάνουν αναπαραστάσεις του εαυτού στο μέλλον. Διαφέρουν και διαχωρίζονται από τον παρόντα εαυτό, αν και συνδέονται στενά με αυτόν. Οι δυνητικοί εαυτοί δεν είναι μια σύνθεση φανταστικών ρόλων και καταστάσεων. Αντιθέτως, αντιπροσωπεύουν συγκεκριμένες ελπίδες, φόβους και φαντασιώσεις του ατόμου. Δυνητικοί εαυτοί χαρακτηρίζονται οι εαυτοί που θα θέλαμε να γίνουμε, όπως επίσης και οι εαυτοί που φοβόμαστε μήπως γίνουμε. Επίσης, είναι οι εαυτοί που θα μπορούσαμε να γίνουμε στο κοντινό ή πιο μακρινό μέλλον (Lee & Oyserman, 2009).

Ειδικότερα, οι δυνητικοί εαυτοί που επιθυμούμε να γίνουμε, περιλαμβάνουν τον επιτυχημένο εαυτό, τον πλούσιο και τον γοητευτικό εαυτό, ενώ αντίθετα, οι δυνητικοί εαυτοί που φοβόμαστε μήπως γίνουμε, θα μπορούσαν να είναι ο μοναχικός εαυτός, ο αποτυχημένος ή ο εξαρτημένος εαυτός. Οι εαυτοί που επιθυμούμε να γίνουμε ορίζονται ως «επιθυμητοί δυνητικοί εαυτοί», ενώ οι εαυτοί που φοβόμαστε μήπως γίνουμε ορίζονται ως «επίφοβοι δυνητικοί εαυτοί» (Markus & Nurius, 1986).

*Για την έννοια «δυνητικοί εαυτοί» χρησιμοποιείται και ο αντίστοιχος όρος «πιθανοί εαυτοί».

Οι δυνητικοί εαυτοί είναι προσανατολισμένοι προς το μέλλον, επιτρέποντας έτσι την προσωπική ανάπτυξη και τη βελτίωση του εαυτού. Δίνουν στο άτομο την ευκαιρία να πειραματιστεί και να εξετάσει διάφορους πιθανούς μελλοντικούς εαυτούς (Lee & Oyserman, 2009). Επειδή το μέλλον είναι ο στόχος των προσπαθειών του ατόμου, θεωρείται πως οι δυνητικοί εαυτοί μπορούν να επηρεάσουν τη συμπεριφορά του ατόμου στο παρόν, ώστε να επιτύχει τους στόχους που έχει θέσει. Το άτομο παρακινείται να μειώσει το χάσμα μεταξύ του εαυτού στο παρόν και του θετικού δυνητικού εαυτού, ενώ παράλληλα αυξάνει το χάσμα με τον αρνητικό δυνητικό εαυτό, ώστε να αποφύγει αυτό που φοβάται ότι θα γίνει (Lee & Oyserman, 2009. Oyserman & James, 2011).

Ένα άτομο μπορεί να δημιουργήσει μια ποικιλία δυνητικών εαυτών, οι οποίοι επηρεάζονται από το εκάστοτε κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον και από την παροχή προτύπων, τόσο από τον κοινωνικό περίγυρο, όσο και από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Παρ' όλα αυτά, η δυνατότητα του ατόμου να δημιουργήσει μια πληθώρα δυνητικών εαυτών περιορίζεται και καθορίζεται από το κοινωνικό περιβάλλον και το ιστορικό πλαίσιο (Markus & Nurius, 1986). Μέσα από τη διαμόρφωση των δυνητικών εαυτών, μπορεί να θεωρηθεί ότι το άτομο συμβάλει ενεργά στην ανάπτυξή του.

1.3 Κατηγορίες δυνητικών εαυτών

Οι δυνητικοί εαυτοί μπορούμε να πούμε ότι διαχωρίζονται σε δυο κατηγορίες: τους εαυτούς που το άτομο θα επιδιώξει να επιτύχει και τους εαυτούς που θα επιδιώξει να αποφύγει. Οι προσπάθειες του ατόμου να επιτύχει τους επιθυμητούς δυνητικούς εαυτούς, αποτελούν τις θετικές αναπαραστάσεις του ατόμου για τον εαυτό. Αντίθετα, οι προσπάθειες του ατόμου να αποφύγει τους εαυτούς που φοβάται, χαρακτηρίζουν τις αρνητικές αναπαραστάσεις του εαυτού. Τόσο οι θετικές, όσο και οι αρνητικές αναπαραστάσεις, στηρίζονται σε απόψεις του κοινωνικού περιγυρου, ή σε προσωπικές αντιλήψεις και εμπειρίες του ατόμου (Leondari, Gonida & Gialamas, 2009).

Λόγω του ότι αυτές οι κατηγορίες μπορεί να αναφέρονται σε διάφορους τομείς της ζωής του ατόμου (π.χ. επαγγελματική καριέρα, οικογένεια), το άτομο μπορεί να

δημιουργήσει πολλούς και διαφορετικούς δυνητικούς εαυτούς. Αυτή η προσπάθεια επιδιώξης των θετικών δυνητικών εαυτών ρυθμίζει τη συμπεριφορά του ατόμου με τέτοιο τρόπο, ώστε να αυξηθούν οι πιθανότητες υλοποίησης του επιδιωκόμενου εαυτού. Αντίστοιχα, το άτομο δρα με τέτοιο τρόπο ώστε να μειωθούν οι πιθανότητες υλοποίησης του αρνητικού εαυτού. Με άλλα λόγια, οι επιλογές που κάνουν τα άτομα στο παρόν, αποσκοπούν στο να αναπτύξουν τον εαυτό που επιθυμούν, και να αποφύγουν τον εαυτό που φοβούνται μήπως γίνουν. Η ρύθμιση της συμπεριφοράς γίνεται ανάλογα με την αξιολόγηση των δυνητικών εαυτών ως θετικών ή αρνητικών (Leondari, Gonida & Gialamas, 2009. Markus & Nurius, 1986). Σύμφωνα με τα πορίσματα σχετικών ερευνών, οι θετικοί δυνητικοί εαυτοί που αναφέρονται στους τομείς της εκπαίδευσης και του επαγγέλματος, συνδέονται θετικά με τη σχολική επίδοση (Higgins, 1987. Leondari, Syngollitou & Kiosseoglou, 1998. Markus & Ruvalo, 1989. Oyserman, Bybee, Terry & Hart-Johnson, 2004. Oyserman, Terry & Bybee, 2002), με την επιμονή στην εκτέλεση ενός έργου (Leondari & Gonida, 2008), με τον προσανατολισμό των μαθητών προς τους στόχους μάθησης (Aderman, Aderman & Griesinger, 1999. Leondari & Gonida, 2008) και με τα κίνητρα συμπεριφοράς (Hooker & Kaus, 1992). Αντίθετα, οι αρνητικοί εαυτοί γενικά συνδέονται με αρνητικά επακόλουθα, όπως η κατάθλιψη (Carver, Lawrence & Scheier, 1999), λιγότερη ικανοποίηση από τη ζωή (Ogilvie & Clark, 1992), άγχος και ενοχές (Carver, Lawrence & Scheier, 1999).

Οι επιθυμητοί και αρνητικοί δυνητικοί εαυτοί συχνά μελετώνται χωριστά, ως συνολικός αριθμός θετικών και αρνητικών εαυτών. Ένας άλλος τρόπος διερεύνησης των δυνητικών εαυτών είναι η ανάλυση του περιεχομένου τους ή της θεματικής τους δομής. Αυτό γίνεται αναλύοντας τις ελπίδες και τους φόβους των ανθρώπων με βάση τον τομέα της ζωής στον οποίο αναφέρονται. Οι τομείς στους οποίους αναφέρονται συχνότερα οι έφηβοι είναι το επάγγελμα, οι σπουδές, η οικογένεια και οι διαπροσωπικές σχέσεις γενικότερα (Leondari, Gonida & Gialamas, 2009).

Οι δύο κατηγορίες των δυνητικών εαυτών μπορούν επίσης να μελετηθούν μαζί, εξετάζοντας την «ισορροπία» ανάμεσα στις δυο κατηγορίες, το αν δηλαδή το άτομο έχει διαμορφώσει τόσο θετικές προσδοκίες όσο και φόβους που αφορούν στον ίδιο τομέα (π.χ. ο έφηβος προσδοκά να είναι δημοφιλής και να έχει πολλούς φίλους, και συγχρόνως εκφράζει το φόβο να μην είναι μόνος). Στην περίπτωση αυτή, το άτομο έχει ένα θετικό στόχο προς τον οποίο αποβλέπει και συγχρόνως συνειδητοποιεί τα

επακόλουθα της μη υλοποίησης του στόχου αυτού προβάλλοντας τα ως έναν εαυτό τον οποίο φοβάται μήπως συμβεί. Αυτή η ισορροπία συνδέεται με ενισχυμένα κίνητρα δράσης, καθώς βοηθά το άτομο να εντείνει τις προσπάθειες του ώστε να επιτύχει το θετικό δυναμικό εαυτό και να αποφύγει τον εαυτό που φοβάται (Oyserman & Fryberg, 2006).

1.4 Οι δυναμικοί εαυτοί στην εφηβεία

Η εφηβεία είναι μια περίοδος, κατά την οποία συντελούνται δραστικές αλλαγές στην ανάπτυξη του ατόμου. Η φάση αυτή σηματοδοτεί το τέλος της παιδικής ηλικίας και την εισαγωγή στον κόσμο των ενηλίκων (Erikson, 1968). Οι έφηβοι βιώνουν σωματικές και γνωστικές αλλαγές, και σκοπός του ατόμου είναι η αναζήτηση ταυτότητας, έτσι ώστε να ενταχθεί στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο. Η εξερεύνηση και η δέσμευση εμπλέκονται στη διαδικασία διαμόρφωσης της ταυτότητας, καθώς η εξερεύνηση αναφέρεται στην εξέταση των εναλλακτικών λύσεων με την προσδοκία μιας σταθερής δέσμευσης στο κοντινό μέλλον, ενώ η δέσμευση αναφέρεται σε μια σταθερή επένδυση με βάση τις πεποιθήσεις του ατόμου (Archer, 1989). Σύμφωνα με τον Erikson, το στάδιο της εφηβείας χαρακτηρίζεται από μεγάλο βαθμό εξερεύνησης, με χαμηλές δεσμεύσεις. Σε αυτή τη φάση, το άτομο εξετάζει διάφορες εναλλακτικές, όπου η αναζήτηση πληροφοριών γίνεται με σκοπό να ληφθεί μια απόφαση για το κοντινό μέλλον. Οι υποθέσεις που διαμορφώνει το άτομο με βάση τις εξερευνήσεις του, μπορούν να πάρουν το σχήμα των δυναμικών εαυτών. Η εσωτερική αλλαγή ή η αντίληψη του εαυτού με έναν καινούργιο τρόπο προάγει την διαμόρφωση των δυναμικών εαυτών. Οι διαδικασίες αυτές, που ενέχουν το στοιχείο της μεταβλητότητας, δίνουν στο άτομο τη δυνατότητα να δοκιμάσει και να διερευνήσει διάφορα πιθανά στοιχεία του εαυτού χωρίς δέσμευση (Archer, 1989. Bilsker, Schiedel & Marcia, 1988. Kerpelman & Pittman, 2001).

Σύμφωνα με τη θεωρία του Erikson, κατά τα πρώτα τέσσερα στάδια της ανάπτυξης, το άτομο έχει αποκτήσει μια στοιχειώδη εμπιστοσύνη, τόσο ως προς τον εαυτό του, όσο και προς τους άλλους, είναι αυτόνομο έως ένα βαθμό και ικανό να αναλάβει πρωτοβουλίες, έχοντας κάποιο στόχο. Το κρίσιμο ερώτημα που βασανίζει τον έφηβο στο πέμπτο στάδιο είναι η αναζήτηση του «ποιος είμαι;». (Λεονταρή, 1998. Salkind, 2000). Οι νέοι αρχίζουν να ανησυχούν για το τι σκέπτονται οι άλλοι

γι' αυτά, και οι γνώμη των συνομηλίκων παίζει σημαντικό ρόλο στο τι σκέπτονται για τον εαυτό τους. Το ερώτημα «ποιος είμαι;» είναι δύσκολο να απαντηθεί και μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα στους εφήβους. Αντιμετωπίζοντας όλες αυτές τις αλλαγές, σε συνδυασμό με τις αυξημένες απαιτήσεις των ενηλίκων αλλά και τις πιέσεις των συνομηλίκων, κάποιοι έφηβοι μπορεί να νιώθουν ανασφαλείς. Εάν αυτή η κρίση δεν έχει ξεπεραστεί με το τέλος της εφηβείας, τότε βιώνουν αυτό που ο Erikson αποκάλεσε σύγχυση ταυτότητας (Erikson, 1968. Elliot, Kratochwill, Cook & Travers, 2008).

Ο Erikson θεώρησε την ταυτότητα ως μια κεντρική πτυχή του εαυτού, η οποία διαμορφώνεται μέσα από την ταύτιση. Πρότυπα ταύτισης αποτελούν οι γονείς, τα αδέρφια, οι φίλοι, δημόσια, ιστορικά, ακόμη και φανταστικά πρόσωπα. Η διαμόρφωση της ταυτότητας γίνεται μέσα από τη σύνθεση των διαφόρων προτύπων με τα οποία ταυτίζεται το άτομο. Επίσης, σημαντικό ρόλο έχει και η έκθεση σε διαφορετικά περιβάλλοντα που είναι καινούργια για το άτομο, και μπορούν να του παράσχουν νέες ιδέες και να του δείξουν διάφορους δρόμους, όπως για παράδειγμα πιθανές επαγγελματικές σταδιοδρομίες (Dunkel, 2000). Παρ' όλα αυτά, οι επιλογές του ατόμου περιορίζονται από το εκάστοτε ιστορικό, κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον στο οποίο ζει. Αν το περιβάλλον δεν είναι υποστηρικτικό και υπάρχουν δυσκολίες στον καθορισμό κάποιου ρόλου, το αποτέλεσμα μπορεί να είναι μια ασαφής εικόνα εαυτού, μια *σύγχυση ρόλων* (Λεονταρή, 1998).

Σ' αυτή τη φάση της ζωής τους, οι έφηβοι καλούνται να πάρουν σημαντικές αποφάσεις για το μέλλον, που αφορούν τις σπουδές τους, την επιλογή επαγγέλματος και τη δημιουργία οικογένειας. Πρέπει να κάνουν τις επιλογές τους και να εμείνουν σταθεροί στους ρόλους που έχουν επιλέξει (Λεονταρή, 1998. Salkind, 2000). Για να ανταπεξέλθει το άτομο σε αυτές τις απαιτήσεις, χρειάζεται πολύπλοκες γνωστικές και διαπροσωπικές ικανότητες, όπως επίσης και μια ασφαλή αίσθηση του εαυτού και της αξίας του. Συνεπώς, κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η στάση των εφήβων απέναντι στον εαυτό καθίσταται ιδιαίτερα σημαντική (Elkind, 1984. Harter, 1988. Rosenberg, 1986). Ως αποτέλεσμα της γνωστικής τους ανάπτυξης, οι έφηβοι είναι σε θέση να αντιμετωπίζουν νέα προβλήματα που προκύπτουν, στηριζόμενοι σε παρελθούσες αλλά και παρούσες προσωπικές εμπειρίες. Ως επακόλουθο όλων αυτών των γνωστικών αλλαγών, προσκολλώνται σε ιδεώδη και τον ιδανικό εαυτό (Λεονταρή, 1998).

Κατά τη διάρκεια της εφηβείας, ο έφηβος θα πρέπει να είναι σε θέση να διαμορφώσει θετικούς δυνητικούς εαυτούς, οι οποίοι του προσδίδουν ικανοποίηση και χρησιμοποιούνται ως κινητήριες πηγές για τη μετάβαση στην ενηλικίωση. Οι έφηβοι που δεν θα καταφέρουν να διαμορφώσουν και να διατηρήσουν θετικούς δυνητικούς εαυτούς σε τομείς όπως η οικογένεια, οι φίλοι ή το σχολείο, είναι πιθανό να βρουν εναλλακτικές μεθόδους για να ορίσουν τον εαυτό. Σύμφωνα με έρευνες των Oyserman και Markus (1990), η παραβατικότητα μπορεί να αποτελέσει έναν εναλλακτικό τρόπο διαμόρφωσης του εαυτού, αφού συνεισφέρει στη δημιουργία θετικής αυτό-αντίληψης, σε εφήβους που αντιμετωπίζουν προβλήματα στη διαμόρφωση θετικών δυνητικών εαυτών. Προβαίνοντας σε εγκληματικές δραστηριότητες, οι έφηβοι μπορούν να ορίσουν τους εαυτούς τους ως περιπετειώδεις, ανεξάρτητους, δυνατούς, γοητεύοντας έτσι τους συνομήλικους τους. Αυτοί οι νέοι μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην ανάπτυξη και διατήρηση φιλικών σχέσεων, ή ίσως να υπάρχουν διαμάχες στο οικογενειακό περιβάλλον. Οι κοινωνικές συγκρίσεις με συμμαθητές, με φίλους ή ακόμη και στο σπίτι, μπορεί να δημιουργήσουν στον έφηβο πολύ άσχημες εντυπώσεις για τα ταλέντα και τις ικανότητές του. Οι έφηβοι που εμπλέκονται σε τέτοιες δραστηριότητες είναι λιγότερο επιτυχείς στο σχολείο, έχουν αρνητική στάση απέναντι στο σχολείο και μορφώνονται λιγότερο από 'μη παραβατικούς' εφήβους (Eisele, Zand & Thomson, 2009). Παρ' όλα αυτά, έχει βρεθεί πως οι νέοι που επιδίδονται σε τέτοιες συμπεριφορές, δεν συνεχίζουν ως ενήλικες και η δράση τους κρατάει περίπου ένα χρόνο (Oyserman & Markus, 1990).

1.5 Δυνητικοί εαυτοί και κίνητρα

Οι σκέψεις που κάνει το άτομο για το τι μπορεί να γίνει, να σκεφτεί, να νιώσει ή να βιώσει, παρέχουν μια κατεύθυνση και μια ώθηση για δράση, αλλαγή και ανάπτυξη. Οι δυνητικοί εαυτοί δίνουν συγκεκριμένη γνωστική μορφή στις επιθυμίες μας για γνώση, δύναμη ή ασφάλεια, και στο διάχυτο φόβο που έχουμε για αποτυχία και ανικανότητα. Οι δυνητικοί εαυτοί μπορούν να θεωρηθούν ότι είναι οι γνωστικές γέφυρες ανάμεσα στο παρόν και στο μέλλον, προσδιορίζοντας τον τρόπο με τον οποίο το άτομο μπορεί να αλλάξει σε αυτό που μπορεί να γίνει, σε σχέση με το πώς είναι τώρα (Markus & Nurius, 1986). Η χρονική απόσταση που υπάρχει ανάμεσα στους επιμέρους και στους τελικούς στόχους μπορεί να είναι πολύ μικρή (αυτό το

απόγευμα) ή πολύ μεγάλη (σε πέντε χρόνια) (Husman & Lens, 2000). Όταν τα άτομα προσδοκούν το μέλλον, σκέφτονται τις ενέργειες που πρέπει να κάνουν για να πραγματοποιήσουν τους στόχους που έχουν θέσει και αξιολογούν τις πιθανότητες που έχουν για να τους πετύχουν (Nurmi, 1991). Η θετική αντίληψη του μέλλοντος μπορεί να βοηθήσει τους εφήβους να θέσουν στόχους και να τους πετύχουν. Επίσης, οι έφηβοι κινητοποιούνται με τέτοιο τρόπο, ώστε εμπλέκονται σε δραστηριότητες για την επίτευξη των στόχων τους, λύνοντας πιθανά προβλήματα και παραμένοντας ευέλικτοι (Neblett & Cortina, 2006). Έρευνες έχουν δείξει ότι η αισιοδοξία συνδέεται με την επιμονή, την αποτελεσματική επίλυση προβλημάτων, και την ακαδημαϊκή και επαγγελματική επιτυχία (Chang & Sanna, 2003. Peterson, 2000). Οι αναπαραστάσεις του εαυτού σε μια επιθυμητή κατάσταση δημιουργούν και διατηρούν τα κίνητρα, ενισχύοντας με αυτό τον τρόπο την αποδοτικότητα. Έτσι, αν σκεφτούμε έναν πιθανό εαυτό να είναι επιτυχημένος, τότε αποδίδουμε καλύτερα και επιμένουμε στις δοκιμασίες (Ruvolo & Markus, 1992).

Οι δυνητικοί εαυτοί συνδέονται με τα κίνητρα συμπεριφοράς με δύο τρόπους. Πρώτον, αποτελούν ένα σαφή στόχο, τον οποίο το άτομο προσπαθεί να κατακτήσει και δεύτερον, η συμπεριφορά του ατόμου επηρεάζεται από τα συναισθήματα που βιώνει, όταν φαντάζεται τον εαυτό του στο μέλλον. Η σκέψη μιας μελλοντικής επιθυμητής κατάστασης μπορεί να προκαλέσει θετικά συναισθήματα στο άτομο, ωθώντας το να επινοήσει σχέδια και στρατηγικές για την επίτευξη του στόχου. Παράλληλα, διευκολύνει την επεξεργασία επιλεκτικών πληροφοριών που ευνοούν την πορεία προς τον επιθυμητό εαυτό. Αντίστοιχα, τα συναισθήματα που πηγάζουν από την εικόνα ενός αρνητικού εαυτού, ωθούν το άτομο να προβεί στις απαραίτητες ενέργειες ώστε να αποφύγει την ανεπιθύμητη μελλοντική κατάσταση. Επιπροσθέτως, υποστηρίζεται ότι η μέγιστη παρωθητική ισχύς των δυνητικών εαυτών εντοπίζεται στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η επιθυμία του ατόμου να επιτύχει το θετικό δυνητικό εαυτό συνοδεύεται από αντίστοιχη επιθυμία αποφυγής του αρνητικού δυνητικού εαυτού στον ίδιο τομέα και ότι όσο καλύτερα είναι επεξεργασμένος ένας δυνητικός εαυτός και όσο περισσότερο μπορεί να διατηρηθεί σε συνειδητό επίπεδο, τόσο περισσότερο επηρεάζει τη συμπεριφορά (Leondari, et al., 2009. Oyserman, Bybee & Terry, 2006).

1.6 Δυνητικοί εαυτοί και αυτό-εκτίμηση

Η αυτό-εκτίμηση αντιπροσωπεύει τη συναισθηματική πλευρά της αυτογνωσίας, δηλαδή το βαθμό στον οποίο το άτομο είναι ευχαριστημένο από τον εαυτό του. Ο έφηβος αντιλαμβάνεται τις ικανότητες και τις αδυναμίες που έχει με αυξανόμενη ακρίβεια. Τα ευρήματα της έρευνας των Pelham και Swann (1989) υποστηρίζουν πως η γενική αίσθηση αυτο-εκτίμησης των ατόμων καθορίζεται από τρεις παράγοντες: α) τα θετικά ή αρνητικά συναισθήματα για τον εαυτό, β) τις συγκεκριμένες πεποιθήσεις για τον εαυτό, και γ) τον τρόπο που πλαισιώνουν τα άτομα αυτές τις πεποιθήσεις. Έτσι, αυτό που οδηγεί έναν έφηβο να αναπτύξει το αίσθημα της αυτο-εκτίμησης, είναι ο τρόπος με τον οποίο διαχειρίζεται τις αντιλήψεις που έχει για τον εαυτό (Feldman, 2011).

Το φύλο είναι ένας παράγοντας που έχει σημαντικές επιπτώσεις στην αυτό-εκτίμηση των εφήβων. Η αυτο-εκτίμηση των κοριτσιών, κατά τη διάρκεια της εφηβείας, φαίνεται να είναι πιο ευάλωτη και πιο χαμηλή, σε σχέση με την αυτό-εκτίμηση των αγοριών. Αυτό συμβαίνει επειδή τα κορίτσια ανησυχούν πάρα πολύ για τη γνώμη των άλλων όσον αφορά την εμφάνισή τους και την κοινωνική τους επιτυχία, με αποτέλεσμα να είναι πιο ευαίσθητα στην κριτική και την αποδοκιμασία (Rosenberg & Simmons, 1975. Feldman, 2011). Η εμφάνιση αποτελεί ένα πολύ σημαντικό κομμάτι στην αυτο-εκτίμηση των κοριτσιών, καθώς από πολύ μικρή ηλικία μαθαίνουν πως η καλή εμφάνιση είναι σημαντική (Block & Robins, 1993. Simmons & Rosenberg, 1975). Τα πρότυπα που προβάλλονται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης θέτουν μια συγκεκριμένη εικόνα ως την ιδανική και τα κορίτσια εκτίθενται σε εικόνες ελκυστικών γυναικών με τις ιδανικές αναλογίες, τις οποίες προσπαθούν να αποκτήσουν. Αυτή η έκθεση σε τέτοιου είδους πρότυπα ομορφιάς, έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της αυτο-εκτίμησης των γυναικών, καθώς νιώθουν πως μια τέτοια εικόνα είναι αδύνατο να αποκτηθεί (Wolf, 1991).

Από έρευνες έχει βρεθεί ότι η αυτο-εκτίμηση προσδιορίζεται από τους κοινωνικούς ρόλους των δυο φύλων. Η αυτο-εκτίμηση ορίζεται και μετριέται χρησιμοποιώντας ανδρικά παραδοσιακά χαρακτηριστικά, όπως η αυτοπεποίθηση και η εμπιστοσύνη. Επιπλέον, τις περισσότερες φορές η κοινωνία αξιολογεί υψηλότερα τα ανδρικά χαρακτηριστικά απ' ό,τι τα γυναικεία, τόσο στους άνδρες, όσο και στις

γυναίκες, γι' αυτό και τα ανδρικά χαρακτηριστικά προμηνύουν υψηλότερη αυτο-εκτίμηση (Alpert-Gillis & Connell, 1989).

Η υψηλή αυτό-εκτίμηση στα αγόρια συνδέεται με ανδρικούς τομείς και επιτεύγματα, ενώ τα κορίτσια τείνουν να έχουν υψηλότερη αυτό-εκτίμηση σε τομείς που αφορούν την κοινωνικότητα (Knox, Funk, Elliott & Bush, 1998). Θα μπορούσαμε να πούμε πως η αυτο-εκτίμηση των κοριτσιών είναι προσανατολισμένη 'προς τους άλλους', ενώ η αυτο-εκτίμηση των αγοριών είναι προσανατολισμένη 'προς τον εαυτό' (Block & Robins, 1993). Στην έρευνα των Josephs, Markus, και Tafarodi (1992) βρέθηκε πως η υψηλή αυτο-εκτίμηση των αγοριών σχετιζόταν με την ικανότητα να βλέπει κάποιος τον εαυτό του έχοντας μοναδικές ικανότητες, σε αντίθεση με τα κορίτσια, όπου βρέθηκε πως ο υψηλός βαθμός αλληλεπίδρασης και συσχέτισης με τους άλλους, συνδεόταν με υψηλά επίπεδα αυτο-εκτίμησης. Αυτά τα αποτελέσματα, υποστηρίζουν τη θεωρία των Jordan, Kaplan, Miller, Stiver και Surrey (1991) για τον εαυτό σε σχέση με τους άλλους. Αυτή η θεωρία απεικονίζει την ανάπτυξη της αυτο-αντίληψης των γυναικών μέσα από τις σχέσεις τους με τους άλλους. Οι συγκεκριμένοι ερευνητές ισχυρίζονται πως τα άτομα που έχουν επηρεαστεί από τη δυτική κουλτούρα, προσανατολίζονται σε μια «αυτόνομη εικόνα του εαυτού». Αυτή η εικόνα εστιάζει σε χαρακτηριστικά όπως αυτά της ανεξαρτησίας και της μοναδικότητας. Η ανεξαρτησία προϋποθέτει πως το άτομο ορίζει μόνο του τη συμπεριφορά του και στηρίζεται μόνο σε δικές του σκέψεις, συναισθήματα και πράξεις, παρά σε αναφορές των άλλων. Από την άλλη μεριά, τα άτομα που έχουν δεχθεί επιρροές από την ασιατική κουλτούρα, υιοθετούν μια αναπαράσταση του εαυτού που βασίζεται στην αλληλεξάρτηση. Αυτή η προσέγγιση εστιάζει περισσότερο στη συλλογικότητα, όπου το άτομο δρα σύμφωνα με τις σκέψεις και τα συναισθήματα των ατόμων με τα οποία σχετίζεται. Τον εαυτό περιβάλλει μια αίσθηση αλληλεξάρτησης και το άτομο θεωρείται ότι συμμετέχει σε μια μεγάλη κοινωνική ομάδα. Αυτή η άποψη για το εαυτό, συνδέει το άτομο με το κοινωνικό σύνολο και δεν το διαφοροποιεί από τους άλλους. (Markus & Kitayama, 1991). Αυτή η ιδέα επεκτάθηκε από τους Cross και Madson (1997), οι οποίοι πρότειναν ένα μοντέλο αλληλοεξαρτώμενης αυτο-αντίληψης, στο οποίο οι αναπαραστάσεις των άλλων αποτελούν τμήμα του εαυτού. Αυτός ο τύπος αυτο-αντίληψης αντιπροσωπεύει περισσότερο τις γυναίκες, παρά τους άνδρες. Ευρήματα σχετικών ερευνών δείχνουν πως η αυτο-εκτίμηση των κοριτσιών συνδέεται με ιδιότητες που είναι απαραίτητες

στις διαπροσωπικές σχέσεις, όπως η ζεστασιά και η φροντίδα, το χιούμορ και η συμπάθεια (Block & Robins, 1993. Walker & Greene, 1986). Από την άλλη, η αυτο-εκτίμηση των αγοριών σχετίζεται περισσότερο με χαρακτηριστικά που αφορούν τον εαυτό, όπως η ικανότητα να ελέγχουν τα προσωπικά επίπεδα άγχους (Block & Robins, 1993).

Ένας παράγοντας που επηρεάζει την αυτο-εκτίμηση των εφήβων είναι οι διαπροσωπικές σχέσεις με τους γονείς και τους συνομηλίκους. Τα αισθήματα που έχει ο έφηβος απέναντί τους επηρεάζει τα επίπεδα αυτο-εκτίμησης του. Οι συνομηλικοί επηρεάζουν περισσότερο τα κορίτσια, απ' ό,τι τα αγόρια, καθώς τα κορίτσια αναπτύσσουν μια πιο στενή σχέση με τους φίλους τους, έχουν περισσότερους φίλους και συζητούν για διάφορα θέματα που τα προβληματίζουν (Blyth, Hill & Thiel, 1982). Η αυτο-εκτίμηση των κοριτσιών σχετίζεται με την επιτυχία σε τομείς όπως οι διαπροσωπικές σχέσεις, και υπάρχει η δυνατότητα να αυξηθεί η αυτο-εκτίμηση μέσα από τις φιλικές τους σχέσεις. Αντιθέτως, η αυτο-εκτίμηση των αγοριών σχετίζεται περισσότερο με τη σχολική απόδοση, καθώς είναι ένας κεντρικός τομέας στην ανάπτυξη των αγοριών και συνδέεται με χαρακτηριστικά όπως η αυτοπεποίθηση και η ανεξαρτησία (Knox, Funk, Elliott & Bush, 2000. Walker & Greene, 1986).

1.7 Δυνητικοί εαυτοί και φύλο

Τα παιδιά σε πολύ μικρή ηλικία (2-3 ετών) κατακτούν την ταυτότητα του φύλου τους (Elliot, Kratochwill, Cook & Travers, 2008). Το φύλο σαν έννοια εμπεριέχει τα χαρακτηριστικά των δυο φύλων (ανδρικό και γυναικείο), σύμφωνα με τις επιταγές της κάθε κοινωνίας. Ο ρόλος των δύο φύλων αποτελεί ένα σύνολο αντιλήψεων για τις συμπεριφορές που χαρακτηρίζουν τους άνδρες και τις γυναίκες. Κατά τη διάρκεια της εφηβείας, όπου τα παιδιά αρχίζουν να βιώνουν σωματικές και κοινωνικές αλλαγές, γίνεται πιο έντονη η παρουσία των παραδοσιακών ρόλων των φύλων (Jackson & Tein, 1998). Οι έφηβοι προσκολλώνται σε στερεοτυπικούς ρόλους των δύο φύλων και η διαφοροποίηση αυτή μπορεί να σημαίνει την μετακίνηση σε ενεργητικό διαχωρισμό των κοινωνικών ρόλων (Adams & Adams, 1995).

Το φύλο είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τους δυνητικούς εαυτούς των εφήβων, οι οποίοι διαφοροποιούνται για τα αγόρια και τα κορίτσια. Οι διαφορές αυτές, σχετίζονται με διαφορές στη διαμόρφωση της αυτο-αντίληψης και της αυτο-

εκτίμησης ανάμεσα στα δύο φύλα (Κnox, 2006). Οι διαφορές στα δυο φύλα προκύπτουν από την κατανομή των ευθυνών των ανδρών και των γυναικών μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Ο παραδοσιακός γυναικείος ρόλος τονίζει τη σημασία των διαπροσωπικών σχέσεων και χαρακτηριστικά όπως η ευαισθησία και η τρυφερότητα (Block, 1983. Gilligan, 1982). Στον αντίποδα, ο ανδρικός ρόλος έχει υποστηριχθεί ότι εμπεριέχει χαρακτηριστικά όπως η ατομικότητα, η ανεξαρτησία και ο ανταγωνισμός (Block, 1983. Gilligan, 1982). Το αρσενικό περιβάλλον περιγράφεται ως απρόσωπο, απρόβλεπτο και ασυνεπές, ενώ το γυναικείο περιβάλλον ως οικείο, προσωπικό και συνεχές. Αυτή η μορφή έμφυλων διαφορών παρατηρεί πως οι γυναίκες ενδιαφέρονται περισσότερο για τον 'εσωτερικό κόσμο', ενώ οι άνδρες είναι προσανατολισμένοι προς τον 'εξωτερικό κόσμο' (Block, 1972).

Πράγματι, οι έρευνες δείχνουν πως οι δυνητικοί εαυτοί των γυναικών τείνουν να επικεντρώνονται στην οικογένεια και τις διαπροσωπικές σχέσεις (Cross & Madson, 1997). Οι γυναίκες αναλαμβάνουν κυρίως δραστηριότητες που αφορούν την οικογένεια και υιοθετούν ρόλους που σχετίζονται με την ανατροφή των παιδιών και την οικιακή εργασία (Bianchi, 2000). Οι άνδρες τείνουν να προσεγγίζουν ρόλους οι οποίοι είναι σύμφωνοι με το ανδρικό παραδοσιακό πρότυπο, εστιάζουν περισσότερο σε 'ανδρικά' επαγγέλματα (Helwing, 1998), και υιοθετούν συμπεριφορές οι οποίες είναι σύμφωνες με τις επιταγές του κοινωνικού συνόλου (Jackson & Tein, 1998). Οι επιλογές που κάνουν τα άτομα, έχουν κάποιο αντίκτυπο στον κοινωνικό περίγυρο, που αποτιμάται είτε θετικά, είτε αρνητικά (Helwing, 1998). Οι γυναίκες που θέλουν να δουλεύουν και το επιδιώκουν συνήθως κρίνονται αρνητικά από τον κοινωνικό περίγυρο και θετικά μόνο όταν υιοθετούν το ρόλο του προσώπου που φροντίζει την οικογένεια. (Riggs, 1997. Jackson & Tein, 1998. Bianchi, 2000).

Όπως ήδη αναφέραμε, τα αγόρια λειτουργούν πιο στερεοτυπικά όσον αφορά το επάγγελμα, σε αντίθεση με τα κορίτσια. Τα κορίτσια πλέον έχουν διευρύνει το κύκλο των παραδοσιακών επαγγελμάτων, με τα οποία είναι αποδεκτό να ασχολούνται, και τολμούν να εισχωρήσουν σε πιο ανδροκρατούμενα επαγγέλματα. Τα αγόρια σπάνια επιλέγουν ένα καθαρά 'γυναικείο' επάγγελμα. Κάνοντας μια τέτοια επιλογή, τα αγόρια μπορεί να βιώσουν την κοινωνική αποδοκιμασία, αφού κάτι τέτοιο δεν συνάδει με τον ρόλο τους ως άνδρες, ο οποίος μπορεί να συνδέεται με το επάγγελμα που έχουν επιλέξει, κάτι το οποίο τους προσδίδει κύρος και υψηλή θέση στην κοινωνία. Οι άνδρες θεωρούνται ότι είναι αυτοί που παρέχουν στην οικογένεια

οικονομικούς πόρους. Επίσης, κάτι τέτοιο θα μπορούσε να τους στιγματίσει και να τους προσδώσει διάφορους χαρακτηρισμούς, γεγονός το οποίο δεν συμβαίνει στις γυναίκες, αν επιλέξουν ένα επάγγελμα από τους 'ανδρικούς' τομείς (Helwig, 1998). Παρά ταύτα, για τις γυναίκες είναι πολύ δύσκολο να αποκτήσουν και να διατηρήσουν δυνητικούς εαυτούς που σχετίζονται με επαγγέλματα σε υψηλά ιστάμενες θέσεις (Lips, 2000).

Τα αγόρια από μικρά διδάσκονται να μην εκφράζουν τα συναισθήματά τους. Από την άλλη πλευρά, στα κορίτσια απαγορεύεται η εκδήλωση επιθετικότητας, καθώς ενθαρρύνονται να θεωρούν τον οικογενειακό κόσμο, ως το κατάλληλο θέμα για να απασχολούνται. Η επικοινωνία τονίζεται στην ανάπτυξη των κοριτσιών, αλλά αποθαρρύνεται ρητά στα αγόρια. Η διαπαιδαγώγηση των γονέων για τα αγόρια στηρίζεται στα επιτεύγματα και τον ανταγωνισμό, στην επιμονή για τον έλεγχο και την έκφραση των συναισθημάτων και σε μια ανησυχία για την υπακοή στους κανόνες. Στα κορίτσια όμως δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη και διατήρηση στενών διαπροσωπικών σχέσεων και ενθαρρύνονται να μιλούν για τα προβλήματά τους. Όσον αφορά τους γονείς, η συμπεριφορά τους διαφέρει σε σχέση με τα αγόρια και τα κορίτσια. Στις κόρες, εστιάζουν στην προστασία και στην υποστήριξη, ενώ τα αγόρια, ακόμα και σε πολύ μικρή ηλικία, βιώνουν πιέσεις από τους γονείς τους για κατορθώματα. Σε αντίθεση με τα αγόρια, οι γονείς δεν έχουν μεγάλες προσδοκίες από τα κορίτσια (Beyer, 1998). Σε μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Barry, Bacon και Child (1957), βρέθηκε πως το μοντέλο κοινωνικοποίησης για τα κορίτσια προϋποθέτει φροντίδα, υπακοή και υπευθυνότητα, ενώ τα αγόρια δέχονται πιέσεις για αυτάρκεια και επίτευξη των προσπαθειών. Αυτές οι διαφορές ως προς την κοινωνικοποίηση των αγοριών και των κοριτσιών φαίνεται να προέρχονται από τις διαφορετικές βιολογικές και κοινωνικο-οικονομικές λειτουργίες των φύλων, που θα πρέπει να αναλάβουν στην ενήλικη ζωή τους (Block, 1972). Η κοινωνικοποίηση των ανδρών τείνει να ενθαρρύνει περισσότερους εξ' ορισμού στερεοτυπικούς ανδρικούς ρόλους, δεδομένου ότι ορισμένες παραδοσιακές γυναικείες ανησυχίες, όπως η ευσυνειδησία και η αλληλεξάρτηση, τονίζουν ότι πρέπει να αποποιηθούν τις αρνητικές πτυχές του ανδρικού ρόλου, δηλαδή τον καιροσκοπισμό, τη νευρικότητα και τον εγωκεντρισμό. Για τις γυναίκες, η διαδικασία κοινωνικοποίησης αποθαρρύνει προσωπικές ιδιότητες συμβατικά ορισμένες ως ανδρικές: την αυτοπροβολή, την ανεξαρτησία και τον προσανατολισμό προς τα επιτεύγματα (Block, 1972).

Κάποιοι ερευνητές, διατύπωσαν την υπόθεση, πως αν η κοινωνική πίεση να συμπεριφερθούν σύμφωνα με τους κοινωνικούς ρόλους αυξάνεται κατά τη διάρκεια της εφηβείας, τότε η σχέση μεταξύ των ακαδημαϊκών επιδόσεων και της θετικής αυτό-εικόνας θα πρέπει να αυξάνεται στα αγόρια και να μειώνεται στα κορίτσια. Αυτό συμβαίνει επειδή τα αγόρια πιέζονται να υπερέχουν ακαδημαϊκά, ενώ τα κορίτσια θεωρείται ότι πρέπει να πειστούν ώστε να υπερέχουν κοινωνικά (Galambos, Almeida & Petersen, 1990). Οι καθοριστικής σημασίας δραστηριότητες στις οποίες τα αγόρια ενθαρρύνονται να υπερέχουν είναι τα σχολικά μαθήματα και τα αθλήματα, δραστηριότητες οι οποίες θα τους προετοιμάσουν για τους ρόλους που θα αναλάβουν στην ενήλικη ζωή (Richards & Larson, 1989). Σε αντίθεση με τα αγόρια, τα κορίτσια είναι πιο κοινωνικοποιημένα από τα αγόρια. Έχουν φίλους με τους οποίους περνούν χρόνο μιλώντας για διάφορα θέματα, δηλαδή εστιάζουν στην επικοινωνία και την αλληλεπίδραση. Ο χρόνος που περνούν με τους φίλους τους, αντικατοπτρίζει τη σημασία της φιλίας στη ζωή τους και ταυτόχρονα συμβάλλει στην ανάπτυξη σημαντικών σχέσεων με τους άλλους. Επίσης, καθώς περνάει ο καιρός, ασχολούνται περισσότερο με την εμφάνισή τους. Η ανησυχία που δείχνουν για τη φυσική τους εμφάνιση οφείλεται στο γεγονός ότι από μικρή ηλικία διδάσκονται πως ο καλλωπισμός είναι άρρηκτα συνυφασμένος με την ευχαρίστηση των άλλων, το οποίο με τη σειρά του θα εξασφαλίσει την αγάπη τους (Richards & Larson, 1989). Έχει βρεθεί σε έρευνες πως τα κορίτσια ανησυχούν πάρα πολύ για τη γνώμη των άλλων όσον αφορά την εμφάνισή τους, αν είναι ευχάριστες και χρήσιμες για τους ανθρώπους. Λόγω του ότι φοβούνται μήπως δυσαρεστήσουν κάποιον, τα κορίτσια είναι ευαίσθητα στην κριτική ή την αποδοκιμασία (Rosenberg & Simmons, 1975).

Η ενσωμάτωση των παραδοσιακών ρόλων των φύλων στην αυτο-αντίληψη μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στη διαμόρφωση των δυνητικών εαυτών. Άνδρες, οι οποίοι προσκολλώνται αυστηρά στους παραδοσιακούς ρόλους του ανδρικού φύλου μπορεί να αποφύγουν να διαμορφώσουν δυνητικούς εαυτούς που να σχετίζονται με πιο γυναικείους τομείς. Παρομοίως, γυναίκες οι οποίες ενσωματώνουν τον παραδοσιακό ρόλο της γυναίκας, μπορεί να περιορίσουν τους δυνητικούς εαυτούς που διαμορφώνουν (Knox, 2006).

1.8 Επιρροές στη διαμόρφωση των δυνατικών εαυτών

Οι δυνατικοί εαυτοί προσδιορίζονται από τη φάση ζωής του ατόμου και από το συγκεκριμένο ιστορικό και κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο (Kim & Markus, 1999). Το περιβάλλον αποτελεί καθοριστικό παράγοντα κατά τη διάρκεια της εφηβείας, καθώς παρέχει στον νέο ένα μοντέλο για το τι συμβαίνει στο παρόν, αλλά και ποιες είναι οι προσδοκίες του μέλλοντος (Shepard, 2003. Oyserman, 1993). Οι κοινωνικές αντιλήψεις και αξίες που εκφράζονται μέσα από τα πολιτισμικά προϊόντα, είτε αυτά είναι διαφημίσεις είτε μαθήματα στο σχολείο, δίνουν άμεσα ή έμμεσα μηνύματα για το πώς πρέπει να είναι οι άνθρωποι στο παρόν και στο μέλλον. Αυτές οι πολιτισμικά προσδιορισμένες εικόνες και ιδέες για τη φύση και τη διαδικασία της προσωπικής ανάπτυξης, αποτελούν πτυχές των αυτό-αντιλήψεων που διαμορφώνει το άτομο και το καθιστούν ικανό να αυτο-καθορίζει την ανάπτυξή του διαμορφώνοντας συγκεκριμένα σχέδια και στρατηγικές για δράση (Markus & Kitayama, 1991). Η διαμόρφωση των δυνατικών εαυτών επηρεάζεται από τον κοινωνικό περίγυρο του ατόμου, δηλαδή τις σχέσεις που έχει με τους Σημαντικούς Άλλους και την ανατροφοδότηση που λαμβάνει από αυτούς (Kerpelman & Pittman, 2001). Οι γονείς, όπως επίσης και οι συνομήλικοι, επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο οι έφηβοι σκέφτονται και σχεδιάζουν το μέλλον (Nurmi, 1991). Με άλλα λόγια, η φύση των δυνατικών εαυτών είναι δυναμική και καθορίζεται στο πλαίσιο των αλληλεπιδράσεων του νεαρού ατόμου με τους Σημαντικούς Άλλους (Leonardi et al., 2009). Οι Σημαντικοί Άλλοι αποτελούν πρότυπα, τα οποία οι έφηβοι θα λάβουν υπόψη τους, ώστε να διαμορφώσουν δυνατικούς εαυτούς.

1.8.1 Η οικογένεια

Το οικογενειακό περιβάλλον αποτελεί πρωταρχικό καθοριστικό παράγοντα στη ζωή ενός ατόμου. Το οικογενειακό υπόβαθρο επηρεάζει και διαμορφώνει τις ικανότητες και τα προσόντα του ατόμου καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής. Με τον όρο οικογενειακό υπόβαθρο εννοούμε την εκπαίδευση και τα επαγγελματικά επιτεύγματα των γονέων, τους φυσικούς πόρους του σπιτιού, τις σχέσεις που έχουν αναπτυχθεί ανάμεσα στα παιδιά και τους γονείς. Οι επιρροές που δέχεται το παιδί από την οικογένεια φαίνεται στις επιδόσεις του στο σχολείο ή σε οποιαδήποτε άλλη εργασία κάνει. Το οικογενειακό υπόβαθρο μπορεί να επηρεάσει τις αξίες, τις στάσεις, ακόμα

και την ψυχική υγεία του ατόμου. Όπως είναι φυσικό, το οικογενειακό περιβάλλον αποτελεί την πρώτη πραγματικότητα του ατόμου, είναι δηλαδή το πρώτο περιβάλλον με το οποίο έρχεται σε επαφή (Bachman, 1970). Είναι σημαντικό λοιπόν, να εξετάσουμε κάποιες διαστάσεις και να δούμε τη σημασία που έχουν για το άτομο.

Ένα κεντρικό ζήτημα αποτελεί το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο της οικογένειας. Παράγοντες που καθορίζουν το κοινωνικό επίπεδο μιας οικογένειας είναι η εκπαίδευση, η επαγγελματική απασχόληση, η οικονομική κατάσταση των γονέων και η κατοχή κάποιων υλικών αγαθών. Τα χαρακτηριστικά αυτά καθορίζουν αν ένα περιβάλλον είναι πλούσιο σε ερεθίσματα, μέσα στο οποίο ενθαρρύνεται η μάθηση και τα επιτεύγματα (Bachman, 1970. Song & Hattie, 1984).

Μια άλλη πτυχή του οικογενειακού υπόβαθρου, είναι οι διαπροσωπικές σχέσεις μέσα στην οικογένεια. Η υποστήριξη που λαμβάνει το άτομο από την οικογένειά του, είναι ένας παράγοντας που το γεμίζει με θετικά συναισθήματα για το μέλλον. Με την υποστήριξη που δείχνουν στο παιδί, οι γονείς παρέχουν ένα είδος ανατροφοδότησης που ενθαρρύνει τους εφήβους να αποκτήσουν τις δεξιότητες να θέσουν στόχους, να αξιολογήσουν την πρόοδο και την αισιοδοξία τους (Neblett & Cortina, 2006. Nurmi, 1991). Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούν οι γονείς μπορεί να επηρεάσουν αργότερα τις τάσεις που έχουν τα παιδιά τους να θέτουν στόχους, να χρησιμοποιούν συγκεκριμένες μεθόδους επίλυσης προβλημάτων, και τον τρόπο που αξιολογούν τις δικές τους μελλοντικές ευκαιρίες. Οι απαιτήσεις των γονέων μπορεί να είναι σημαντικές στην ανάπτυξη των κινήτρων όσον αφορά τα επιτεύγματα, το επίπεδο ρύθμισης στόχων και την επιμονή στην υλοποίηση των στόχων. Οι απαιτήσεις των γονέων πρέπει να συμβαδίζουν με τις ικανότητες των παιδιών, διαφορετικά, οι υψηλές απαιτήσεις μπορεί να προκαλέσουν συναισθήματα ανικανότητας. Επίσης, η ανατροφοδότηση που λαμβάνουν τα παιδιά για τη συμπεριφορά τους από τους γονείς, μπορεί να επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο θα αξιολογούν μόνοι τους τη συμπεριφορά τους αργότερα (Nurmi, 1991).

Όσον αφορά τη σχέση μητέρας-παιδιού, έχει υποστηριχθεί ότι είναι δυνατόν να προβλεφθεί η αποτελεσματικότητα του παιδιού στις σχέσεις του με τους συνομηλίκους, αλλά και ο βαθμός στον οποίο το παιδί εξερευνεί τα διάφορα περιβάλλοντα που το περιβάλλουν (Cooper, Grotevant & Condon, 1983). Η ασφάλεια που νιώθει το παιδί από τη σχέση του με τους γονείς του, μπορεί να παροτρύνει το

άτομο να δημιουργήσει σχέσεις έξω από το οικογενειακό πλαίσιο. Οι σχέσεις που αναπτύσσει το παιδί με τους γονείς του είναι σημαντικές στην μετέπειτα ανάπτυξη σχέσεων με άλλους ανθρώπους (Ainsworth, 1979). Επιπλέον, οι σχέσεις των γονέων και των παιδιών μέσα στην οικογένεια μπορούν να επηρεάσουν τον τρόπο που σκέφτονται τα παιδιά για τους ρόλους των δυο φύλων (Werrbach, Grotevant & Cooper, 1992).

Το ίδιο σημαντικό μπορεί να είναι για την οικογένεια οι πολιτικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις ανάμεσα στα μέλη της. Συνήθως οι ιδεολογικές απόψεις μιας οικογένειας περνούν στους απογόνους, από τη μια γενιά στην άλλη. Αυτή η μετάβαση πεποιθήσεων στις νέες γενιές μπορεί να γίνει είτε ηθελημένα, είτε κατά λάθος (Bachman, 1970). Πολλές φορές δεν χρειάζεται οι γονείς ή οι κοντινοί συγγενείς να περνάνε τις πολιτικές και θρησκευτικές τους προτιμήσεις στα παιδιά τους. Αυτό μπορεί να συμβεί μέσα από το πέρασμα του χρόνου και τις αλληλεπιδράσεις των παιδιών με τους γονείς τους. Σε έρευνα του Bachman (1970), τα αποτελέσματα έδειξαν πως το μεγαλύτερο ποσοστό των νεαρών ατόμων έχει τις ίδιες πεποιθήσεις με την οικογένειά του.

Οι γονείς λοιπόν, αποτελούν πρότυπα για τους εφήβους και μπορούν να επηρεάσουν τον τρόπο που οι έφηβοι σκέφτονται και θέτουν στόχους για το μέλλον. Οι σχέσεις που αναπτύσσονται στο οικογενειακό περιβάλλον και η υποστήριξη που λαμβάνει το παιδί από τους γονείς, επηρεάζουν τις σκέψεις που κάνουν για το μέλλον και παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της αυτο-εικόνας. Η οικογένεια είναι το πιο σημαντικό πλαίσιο κατά τη διάρκεια της εφηβείας, παρ' όλο που οι συνομήλικοι και το σχολικό περιβάλλον γίνονται ολοένα και πιο σημαντικά, καθώς το άτομο ωριμάζει (Nurmi, 1991).

1.8.2 Οι συνομήλικοι

Παρ' όλο που οι έφηβοι επηρεάζονται κατ' εξοχήν από τους γονείς και ζητούν τη γνώμη τους για σημαντικά θέματα, αρχίζουν να δέχονται επιρροές και από τους συνομηλικούς (Biddle, Bank & Marlin, 1980).

Οι φιλικές σχέσεις που αναπτύσσει ένα άτομο κατά την περίοδο της εφηβείας είναι πολύ σημαντικές. Η επίδραση που ασκούν οι φίλοι στο άτομο, συμβάλει στην

ανάπτυξη της προσωπικότητας, των κοινωνικών δεξιοτήτων και της κοινωνικής συμπεριφοράς. Η εφηβεία είναι μια δύσκολη περίοδος, γεμάτη αλλαγές, και οι φίλοι μπορούν να στηρίξουν και να κατανοήσουν τον έφηβο. Όταν περνούν πολύ χρόνο μαζί είναι φυσικό επακόλουθο να ασκούν μεγάλη επιρροή στις προτιμήσεις των εφήβων (Stake & Nickens, 2005). Για τους εφήβους είναι σημαντικό να έχουν τα ίδια ενδιαφέροντα με τους φίλους τους και να ταιριάζουν στις απόψεις τους. Οι σχέσεις με τους συνομηλικούς μπορούν να ασκήσουν μεγάλη επιρροή κυρίως όσον αφορά θέματα που σχετίζονται με την εκπαίδευση, το επάγγελμα.

Επιπλέον, το κοινωνικό περιβάλλον του εφήβου αλλάζει και αρχίζει να αποκτά μεγαλύτερη ανεξαρτησία. Ο κοινωνικός περίγυρος του εφήβου αρχίζει να απαρτίζεται από φίλους και συνομηλικούς, ξεφεύγοντας από τον κλοιό των γονέων και άλλων συγγενικών προσώπων. Οι φίλοι είναι η συντροφιά για κοινωνική αλληλεπίδραση, όπου συνήθως περνούν χρόνο μιλώντας για διάφορα θέματα που τους απασχολούν. Επίσης, οι γνωστικές ικανότητες των εφήβων συνεχίζουν να αναπτύσσονται, και μέσα από τις φιλίες, οι έφηβοι αποκτούν μια νέα αντίληψη για τον εαυτό και την ταυτότητά τους, χρησιμοποιούν τη λογική για να επεξεργαστούν γεγονότα και αντιλαμβάνονται τη διαφορετικότητα των άλλων. Οι φιλικές σχέσεις στηρίζονται στην οικειότητα των συζητήσεων που κάνουν και στην μεταξύ τους αναγνώριση, στην ανταπόκριση στις ανάγκες και στις επιθυμίες του άλλου, στο βαθμό τον οποίο μοιάζουν και στη σταθερότητα της σχέσης τους. Τα κορίτσια, περισσότερο από τα αγόρια, αναπτύσσουν σχέσεις μεγαλύτερης οικειότητας (Cooper & Grotevant, 1987). Η οικειότητα στη φιλία είναι πολύ σημαντική για να μπορέσουν τα άτομα να μοιραστούν σκέψεις και συναισθήματα για τις αλλαγές που βιώνουν, ώστε να δεχτούν συμβουλές και στήριξη (Berndt, 1982. Kerpelman & Pittman, 2001). Οι συνομηλικοί επιπλέον, επηρεάζουν τις σκέψεις των εφήβων για το μέλλον, ασκώντας τους πίεση, καθώς βρίσκονται στο ίδιο στάδιο της ζωής τους. Κινητοποιούν τη σκέψη για τις δραστηριότητες και τις υποχρεώσεις του παρόντος, και δίνουν στον έφηβο την ευκαιρία να συγκρίνει τη συμπεριφορά του σε σχέση με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας (Nurmi, 1991).

1.8.3 Το σχολείο

Το σχολείο είναι ένας βασικός τομέας στη ζωή κάθε εφήβου, καθώς μπορεί να μεταδώσει πληροφορίες και επιλογές σχετικά με το μέλλον, όπως επίσης, οι

καθηγητές να εκφυσήσουν φιλοδοξίες και σκέψεις με στόχο το μέλλον, που θα βοηθήσει τους νέους στις σημαντικές αποφάσεις που έχουν να πάρουν σχετικά με τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές τους ευκαιρίες (Aderman et al., 1999). Οι δάσκαλοι και οι καθηγητές μπορούν να επηρεάσουν σε μεγάλο βαθμό την απόδοση των μαθητών, μέσα από τις πρακτικές που χρησιμοποιούν για να διεξάγουν το μάθημα. Οι εμπειρίες που αποκτά το άτομο κατά τη διάρκεια των σχολικών χρόνων, μπορούν να επηρεάσουν την ανάπτυξη των δυνητικών εαυτών, είτε θετικά, είτε αρνητικά, το οποίο κατά συνέπεια μπορεί να επηρεάσει τη συμπεριφορά και την απόδοση του εφήβου. Όσοι έφηβοι έχουν διαμορφώσει δυνητικούς εαυτούς ακαδημαϊκά προσανατολισμένους και έχουν ρυθμίσει τη συμπεριφορά τους ανάλογα, είναι πολύ πιθανό να παρουσιάσουν βελτιωμένη επίδοση στο σχολείο, σε αντίθεση με τους εφήβους που έχουν διάφορους δυνητικούς εαυτούς προσανατολισμένους σε άλλους τομείς (Aderman, Aderman & Griesinger, 1999. Oyserman, Bybee, Terry & Hart-Johnson, 2004). Επίσης, όσα άτομα έχουν μελλοντική προοπτική, φαίνεται να είναι πιο επίμονα στην εργασία για την επίτευξη ενός στόχου και αντλούν ικανοποίηση από αυτήν την εργασία. Τέτοιου είδους δραστηριότητες κινητοποιούν το άτομο και σε δράσεις με πιο άμεσες επιδράσεις, που όμως βοηθούν στην επίτευξη του τελικού στόχου (Husman & Lens, 2000).

Στο σχολείο, το παιδί αξιολογείται σε σύγκριση με τα άλλα παιδιά της τάξης και η σύγκριση αυτή επηρεάζει τον τρόπο που το άτομο σκέφτεται τον εαυτό του σε σχέση με τους άλλους. Η σύγκριση με τους άλλους μπορεί να φανεί ωφέλιμη, όταν το άτομο σκέφτεται μελλοντικές δυνατότητες, καθώς μπορεί να νιώσει ότι έχει τη δυνατότητα να επιτύχει κατά παρόμοιο τρόπο στο μέλλον (Kemmelmeier & Oyserman, 2001). Επίσης, η σύγκριση με τους άλλους, βοηθάει το άτομο να αυτο-αξιολογηθεί και να αποκτήσει μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση. Λαμβάνοντας υπόψη τα λάθη των άλλων, το άτομο μπορεί να λάβει σημαντικές πληροφορίες για τυχόν κινδύνους και παγίδες που μπορεί να συναντήσει (Kemmelmeier & Oyserman, 2001).

Το σχολείο, ως κοινωνικό πλαίσιο, αποτελεί ένα βασικό τομέα στη ζωή κάθε εφήβου, διότι πρόκειται για ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο ενθαρρύνεται η ανάπτυξη των δυνητικών εαυτών, αλλά και επειδή οι νέοι περνούν ένα μεγάλο μέρος της ημέρας σε αυτό, αλληλεπιδρώντας με τους φίλους και τους καθηγητές τους. Στο χώρο του σχολείου οι καθηγητές είναι οι Σημαντικοί Άλλοι, απ' όπου το παιδί παίρνει ανατροφοδότηση. Οι δάσκαλοι μπορούν να επηρεάσουν τους μαθητές

χρησιμοποιώντας διάφορες πρακτικές, κι έτσι να μεταβάλλουν κάποιες από τις σκέψεις και πεποιθήσεις των μαθητών για τον εαυτό τους. Μέσα από την αλληλεπίδραση με τον εκπαιδευτικό, το άτομο σχηματίζει μια εικόνα για τον εαυτό του, η οποία επηρεάζει τη μάθηση, τις προσδοκίες και τις μελλοντικές του επιδιώξεις.

1.8.4 Το πολιτισμικό περιβάλλον

Το κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο ασκεί μεγάλη επιρροή στις αντιλήψεις του ατόμου για το τι είναι εφικτό και επιθυμητό να γίνει στο μέλλον (Nurmi, 1991. Unemori, Omoregie & Markus, 2004). Οι αξίες, οι ιδέες και οι φιλοδοξίες του ατόμου είναι διαμορφωμένες από το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο (Oyserman & Fryberg, 2006). Το κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο μπορεί να παρέχει ανατροφοδότηση στα νεαρά άτομα ως προς το αν ένας συγκεκριμένος δυνητικός εαυτός εκτιμάται θετικά ή αρνητικά στο συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο (Shepard, 2003. Oyserman & Fryberg, 2006). Η ανατροφοδότηση που δέχεται το άτομο από το περιβάλλον μπορεί να ενισχύσει, να περιορίσει ή να υπονομεύσει τη διαμόρφωση συγκεκριμένων δυνητικών εαυτών. Εάν το κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο δεν προσφέρει εικόνες δυνητικών εαυτών σε ένα συγκεκριμένο τομέα, τότε είτε τα άτομα δεν διαμορφώνουν δυνητικούς εαυτούς σε αυτόν τον τομέα, είτε οι δυνητικοί εαυτοί που διαμορφώνονται είναι τόσο γενικοί που δεν συνεισφέρουν στην αυτό-ρύθμιση της συμπεριφοράς, με την έννοια της ενεργοποίησης του εαυτού για την επίτευξη των επιθυμητών εαυτών αλλά και την αποφυγή των αρνητικών δυνητικών εαυτών. Για παράδειγμα, σε αγροτικά περιβάλλοντα, όπως και σε υποβαθμισμένες αγροτικές περιοχές, με δεδομένη την έλλειψη επαγγελματικών ευκαιριών, είναι πιθανόν να μην υπάρχουν τα κατάλληλα μοντέλα ρόλων για την επιλογή μιας επαγγελματικής καριέρας, και επομένως, να δυσκολεύονται οι έφηβοι να διαμορφώσουν συγκεκριμένους και καλά επεξεργασμένους επαγγελματικούς δυνητικούς εαυτούς (Leondari, Gonida & Gialamas, 2009). Οι απαιτήσεις του κοινωνικού περιβάλλοντος είναι σημαντικές και γι' αυτό τα άτομα προσπαθούν να διαμορφώσουν δυνητικούς εαυτούς που να ανταποκρίνονται στα χαρακτηριστικά της 'ομάδας'. Σε μία έρευνα των Oyserman και Fryberg (2006) για τη συμμόρφωση με τις κοινωνικές νόρμες, οι δυνητικοί εαυτοί των ατόμων συμπεριελάμβαναν κοινωνικές αξίες. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως οι δυνητικοί εαυτοί είναι άμεσα συνδεδεμένοι με τη φυλή, την εθνότητα, το φύλο και τις αξίες της κοινωνικής ομάδας. Σε μία άλλη έρευνα των Nurmi, Poole

και Seniger (1995) βρέθηκε πως τα ενδιαφέροντα των νέων στις συζητήσεις τους, αναπαρήγαγαν την κυρίαρχη κουλτούρα και τον συγκεκριμένο τρόπο ζωής. Οι έρευνες δείχνουν ότι προσπαθούμε να μοιάσουμε στα άτομα της ευρύτερης κοινωνικής ομάδας στην οποία ανήκουμε, ίσως επειδή φοβόμαστε μήπως απογοητεύσουμε τα σημαντικά μέλη της ομάδας, με το να αποτύχουμε να υλοποιήσουμε τα πρότυπα που έχει θέσει η συγκεκριμένη ομάδα.

Το κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του προσανατολισμού προς το μέλλον, διότι μέσα από τη γνώση για το τι είναι επιθυμητό και επιτρεπτό σε κάθε ηλικία, οι έφηβοι μπορούν να θέσουν ρεαλιστικούς στόχους που να ανταποκρίνονται σε αυτά τα πρότυπα. Το τι είναι επιθυμητό για τον έφηβο, διαφέρει από κοινωνία σε κοινωνία. Τα πολιτισμικά πλαίσια μπορεί να παρουσιάζουν διαφορές στο βαθμό που ακολουθούν τα παραδοσιακά μοντέλα για τον έμφυλο διαχωρισμό. Υπάρχουν διαφορές σε διάφορα κοινωνικά επίπεδα, όπως για παράδειγμα οι αλλαγές των σχολικών βαθμίδων. Σημαντικό σε αυτές τις διαφοροποιήσεις μεταξύ των κοινωνιών είναι το ποσοστό αστικοποίησης. Στα αστικά κέντρα, οι αλλαγές στις κοινωνικές αξίες, στους ρόλους των δυο φύλων και στους τρόπους συμπεριφοράς, γίνονται πιο γρήγορα απ' ό τι σε αγροτικές περιοχές (Nurmi, Poole & Kalakoski, 1994). Επίσης, τα κοινωνικά μοντέλα αναπαράγονται μέσα από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, την τηλεόραση, τα περιοδικά, το ράδιο, τις ταινίες, τα βιβλία. Οι εικόνες που προβάλλονται από τα μέσα αυτά, περιλαμβάνουν έναν συνδυασμό προσωπικών χαρακτηριστικών, κοινωνικών συνθηκών και χαρακτηριστικά και περιεχόμενα των μέσων μαζικής ενημέρωσης (Oliver, Sargent & Weaver, 1998). Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, και κυρίως η τηλεόραση, που αποτελεί το μέσο ενημέρωσης ανθρώπων όλων των ηλικιών, μπορεί να ασκήσει μεγάλη επιρροή στις ιδέες των εφήβων για ένα ευρύ φάσμα θεμάτων.

Γενικότερα, τόσο οι Σημαντικοί Άλλοι, όσο και το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο, είναι σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη δημιουργία και τη διατήρηση των δυνητικών εαυτών. Οι δυνητικοί εαυτοί δέχονται αλλαγές και επηρεάζονται από τις αλλαγές που συμβαίνουν στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Η αλληλεπίδραση του ατόμου με το περιβάλλον είναι καθοριστική για τη διαμόρφωση των δυνητικών εαυτών και αυτό γιατί τα πλαίσια στα οποία συμμετέχει το άτομο δεν είναι ανεξάρτητα το ένα από το άλλο, αλλά συνδέονται μεταξύ τους.

Δεύτερο μέρος

Η έρευνα

2. Μεθοδολογία Έρευνας

2.1 Στόχοι της παρούσας έρευνας

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο οι έφηβοι προβάλλουν τον εαυτό τους στο μέλλον, τόσο ως προς τους επιθυμητούς εαυτούς, όσο και ως προς τους επίφοβους. Με βάση προηγούμενες έρευνες (Kemmelmeier & Oyserman, 2001. Unemori, Omerigie & Markus, 2004), οι οποίες δείχνουν πως η διαμόρφωση των μελλοντικών αναπαραστάσεων του εαυτού επηρεάζεται τόσο από αναπτυξιακούς παράγοντες, όσο και από το ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον, υποθέσαμε πως οι επιθυμίες και οι φόβοι των εφήβων θα είναι ανάλογα με την ηλικία τους, και θα συμπίπτουν με συγκεκριμένους αναπτυξιακούς στόχους της περιόδου αυτής. Τα θέματα που απασχολούν τους εφήβους γενικά σχετίζονται με τις σπουδές και την επιλογή επαγγέλματος, τις διαπροσωπικές σχέσεις και την πιθανότητα δημιουργίας οικογένειας.

Ο δεύτερος στόχος της έρευνας ήταν η διερεύνηση των πιθανών διαφορών ανάμεσα στους δυνητικούς εαυτούς των κοριτσιών και των αγοριών. Με βάση προηγούμενες έρευνες στις οποίες διαπιστώθηκε ότι τα κοινωνικά στερεότυπα για τους ρόλους των δυο φύλων επηρεάζουν τη διαμόρφωση των μελλοντικών αναπαραστάσεων των εφήβων (Block, 1972. Knox, 2006), υποθέσαμε πως θα υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στα δυο φύλα ως προς τις διαπροσωπικές σχέσεις, τη διαμόρφωση οικογένειας, και τις επαγγελματικές επιλογές.

2.2 Οι συμμετέχοντες

Η παρούσα έρευνα διεξήχθη στην πόλη της Κατερίνης, με τη συμμετοχή 108 μαθητών και μαθητριών που φοιτούσαν σε ενιαία Γυμνάσια και Λύκεια της πόλης. Για τη διεξαγωγή της έρευνας δόθηκε έγκριση από το διευθυντή της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του Νομού Πιερίας. Το 49% των μαθητών ήταν αγόρια και το 51% κορίτσια, ηλικίας 14 έως 17 ετών. Το 50% του δείγματος ήταν μαθητές Β' Γυμνασίου και το υπόλοιπο 50% Β' Λυκείου (Πίνακας 1).

Πίνακας 1

Κατανομή συμμετεχόντων ως προς την τάξη και το φύλο

Φύλο	Τάξη		
	B' Γυμνασίου	B' Λυκείου	Σύνολο
Αγόρια	26 (52%)	27 (46,5%)	53 (49%)
Κορίτσια	24 (48%)	31 (53,5%)	55 (51%)
Σύνολο	50	58	108

2.3 Η διαδικασία

Η διανομή των ερωτηματολογίων έγινε σε δυο σχολεία στο κέντρο της πόλης της Κατερίνης, ένα ενιαίο Γυμνάσιο και Λύκειο. Τα ερωτηματολόγια δόθηκαν σε δυο τάξεις γυμνασίου και δυο τάξεις λυκείου αντίστοιχα, κατά τη διάρκεια του σχολικού προγράμματος, και η διαδικασία διήρκησε μια σχολική ώρα, δηλαδή 40-45 λεπτά περίπου.

2.4 Εργασία

Η αξιολόγηση των δυνητικών εαυτών έγινε με δυο ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, οι οποίες έχουν χρησιμοποιηθεί σε διάφορες έρευνες από τις Oyserman & Markus (1990). Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκε η ελληνική εκδοχή, όπως χορηγήθηκε από τους Leondari et al., (2009), στα πλαίσια αντίστοιχης έρευνας. Στην πρώτη ερώτηση, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να σκεφτούν τον εαυτό τους στο μέλλον, σε διάστημα δέκα ετών, και να καταγράψουν τους τρεις πιο επιθυμητούς τους εαυτούς, με σειρά προτεραιότητας, ενώ στην δεύτερη ερώτηση να καταγράψουν τους εαυτούς που φοβούνται μήπως γίνουν. Στους μαθητές δόθηκαν προφορικές οδηγίες για το πώς θα απαντήσουν στις δυο ερωτήσεις, και όπου ήταν απαραίτητο δόθηκαν περαιτέρω επεξηγήσεις. Επίσης, οι μαθητές και οι μαθήτριες κλήθηκαν να συμπληρώσουν δημογραφικά στοιχεία όπως το φύλο, την ημερομηνία γέννησης και την τάξη στην οποία φοιτούσαν.

3 Αποτελέσματα

3.1 Κατηγορίες επιθυμητών δυνητικών εαυτών

Για την ανάλυση του περιεχομένου των δυνητικών εαυτών χρησιμοποιήσαμε το μοντέλο που προτείνει η Oyserman και οι συνεργάτες της (Hooker, 1999. Oyserman & Markus, 1990. Robinson, Davis & Meara, 2003). Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, η κατηγοριοποίηση των δυνητικών εαυτών γίνεται χωριστά για τους επιθυμητούς και χωριστά για τους επίφοβους εαυτούς. Οι απαντήσεις στις ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, ως προς τον πρώτο δυνητικό εαυτό, κατηγοριοποιήθηκαν ως εξής: 1) επαγγελματική απασχόληση, 2) σπουδές, 3) δημιουργία οικογένειας, 4) προσωπικά θέματα, 5) υλικά αγαθά, 6) θέματα υγείας, 7) διαπροσωπικές σχέσεις, 8) κοινωνικό ενδιαφέρον. Η συγκεκριμένη κατηγοριοποίηση στηρίχθηκε στα αποτελέσματα αντίστοιχης έρευνας από τους Leondari et al., (2009), καθώς οι απαντήσεις που δόθηκαν στην παρούσα έρευνα φάνηκε να συμπίπτουν με τις κατηγορίες που προτείνονται στην παραπάνω έρευνα. Η ανάλυση των απαντήσεων έγινε με βάση τον πρώτο δυνητικό εαυτό των συμμετεχόντων, για να δούμε τις προτεραιότητες των εφήβων στο συγκεκριμένο αναπτυξιακό στάδιο.

3.1.1 Οι επιθυμητοί εαυτοί των αγοριών ως προς τον πρώτο δυνητικό εαυτό

Όσον αφορά τους επιθυμητούς δυνητικούς εαυτούς των αγοριών, προέκυψαν οι εξής κατηγορίες: 1) επαγγελματική απασχόληση, 2) σπουδές, 3) άλλα (δημιουργία οικογένειας, προσωπικά θέματα, υλικά αγαθά). Η κατηγορία που κατέχει το υψηλότερο ποσοστό είναι η επαγγελματική απασχόληση. Το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 58,5%. Η επαγγελματική απασχόληση έχει δηλωθεί από τους περισσότερους ως ο πρώτος επιθυμητός εαυτός και αποτελεί προτεραιότητα των εφήβων. Η συγκεκριμένη κατηγορία αναφέρεται τόσο στο επάγγελμα που θα ήθελαν να ακολουθήσουν, όσο και στην εύρεση εργασίας. Ενδεικτικές απαντήσεις που δόθηκαν είναι *‘θα ήθελα να γίνω φυσιοθεραπευτής’*, *‘φαντάζομαι τον εαυτό μου νευροχειρουργό’*, *‘θα ήθελα μια καλή δουλειά που να μου αρέσει’*, *‘να ασκώ το επάγγελμα στο οποίο έκανα σπουδές’*, *‘να αποκατασταθώ επαγγελματικά’*, *‘θα ήθελα να έχω τη δική μου δουλειά’*.

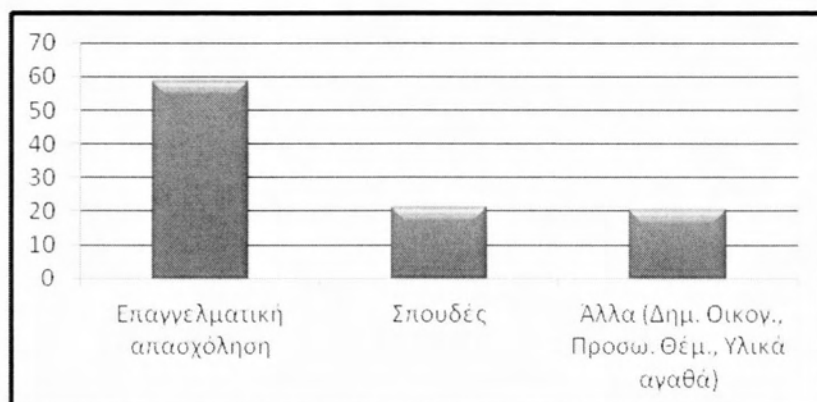
Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων προκύπτει πως είναι πολύ σημαντικό το επάγγελμα που θα κάνουν να τους παρέχει μια ασφάλεια και μια σταθερότητα 'να έχω μια σίγουρη δουλειά', 'να έχω μια σταθερή δουλειά'. Δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην οικονομική ανεξαρτησία που επιθυμούν να τους παρέχει το επάγγελμα τους: 'θα ήθελα να γίνω ένας επιτυχημένος θετικός επιστήμονας με σταθερή μισθοδοσία', 'θα ήθελα να γίνω μηχανικός αυτοκινήτων και να είμαι καλά οικονομικά', 'θα ήθελα να έχω τη δική μου δουλειά και τα δικά μου λεφτά', 'θα είμαι φαρμακοποιός, βγάζοντας ικανοποιητικά χρήματα για να ζήσω'. Θα μπορούσαμε να πούμε πως οι έφηβοι έχουν επηρεαστεί από τις εξελίξεις των καιρών και η οικονομική κρίση που περνάει η χώρα είναι ένα θέμα που τους απασχολεί έντονα.

Η δεύτερη κατηγορία, με ποσοστό 21%, αφορά τον τομέα της εκπαίδευσης. Οι έφηβοι αναφέρονται σε μετέπειτα σπουδές που θέλουν κάνουν, δίνοντας απαντήσεις όπως: 'θα ήθελα να είμαι στο πανεπιστήμιο στη Θεσσαλονίκη', 'να περάσω στη σχολή που θέλω όλα αυτά τα χρόνια', 'να έχω πάρει το πτυχίο μου από το πανεπιστήμιο', 'να αποφοιτήσω από τη σχολή που επιθυμώ'.

Στην κατηγορία «άλλα» περιλαμβάνονται τρία θέματα στα οποία έχουν αναφερθεί οι έφηβοι και καταλαμβάνει το ποσοστό του 20,5. Με ποσοστό 7,5% οι έφηβοι αναφέρθηκαν τόσο σε προσωπικά θέματα, όσο και στην επιθυμία να δημιουργήσουν οικογένεια. Ενδεικτικές απαντήσεις για την κατηγορία «προσωπικά θέματα» ήταν: 'φαντάζομαι τον εαυτό μου να είμαι πιο χρήσιμος για την κοινωνία', 'θα ήθελα να είμαι ένα σωστά σκεπτόμενο άτομο', 'να γίνω καλός άνθρωπος'. Όσον αφορά τη δημιουργία οικογένειας, υποστήριξαν 'να έχω δική μου οικογένεια', 'να είμαι οικογενειάρχης με δυο παιδιά', 'θα ήθελα να παντρευτώ'. Το υπόλοιπο 5,5% των συμμετεχόντων αναφέρθηκε στα υλικά αγαθά. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται απαντήσεις όπως: 'θα ήθελα να έχω χρήματα', 'να είμαι οικονομικά ανεξάρτητος'.

Διάγραμμα 1

1^{ος} Επιθυμητός δυνητικός εαυτός των αγοριών

3.1.2 Οι επιθυμητοί εαυτοί των κοριτσιών ως προς τον πρώτο δυνητικό εαυτό

Στα κορίτσια, οι κατηγορίες των επιθυμητών δυνητικών εαυτών διαφοροποιούνται ως ένα βαθμό από αυτές των αγοριών. Οι κατηγορίες στις οποίες αναφέρθηκαν είναι οι εξής: 1) επαγγελματική απασχόληση, 2) εκπαίδευση, 3) δημιουργία οικογένειας, 4) άλλα (θέματα υγείας, υλικά αγαθά, διαπροσωπικές σχέσεις).

Όπως για τα αγόρια, έτσι και για τα κορίτσια, η πρώτη προτίμηση είναι η επαγγελματική απασχόληση, με ποσοστό 45,5%. Στην κατηγορία αυτή δόθηκαν απαντήσεις όπως: 'θα ήθελα να γίνω επαγγελματίας φωτογράφος', 'να είμαι μια επιτυχημένη διακοσμήτρια και να έχω το δικό μου γραφείο', 'να έχω εργασία πτυχιούχου', 'φαντάζομαι τον εαυτό μου ως μια επιτυχημένη ιατροδικαστή'. Στη σημερινή εποχή, τόσο τα κορίτσια, όσο και τα αγόρια επιθυμούν να εργάζονται και έχουν μια πολύ συγκεκριμένη εικόνα για το τι θέλουν να γίνουν.

Η δεύτερη κατά σειρά προτίμηση των κοριτσιών είναι η κατηγορία της εκπαίδευσης, με ποσοστό 31%. Ενδεικτικές απαντήσεις που έδωσαν ήταν 'να τελειώσω το γυμνάσιο και το λύκειο και να τα πάω καλά', 'θέλω να κάνω σπουδές', 'θα ήθελα να σπουδάσω ιατρική και να κάνω μεταπτυχιακό στο εξωτερικό', 'να σπουδάσω φιλόλογος και να τελειώσω το πανεπιστήμιο με επιτυχία'. Τα κορίτσια, σε σχέση με τα αγόρια, αναφέρονται πιο συχνά στον ακαδημαϊκό τομέα. Παρ' όλα αυτά δεν ξεφεύγουν από τα κοινωνικά στερεότυπα που θέλουν τα κορίτσια σε επαγγέλματα

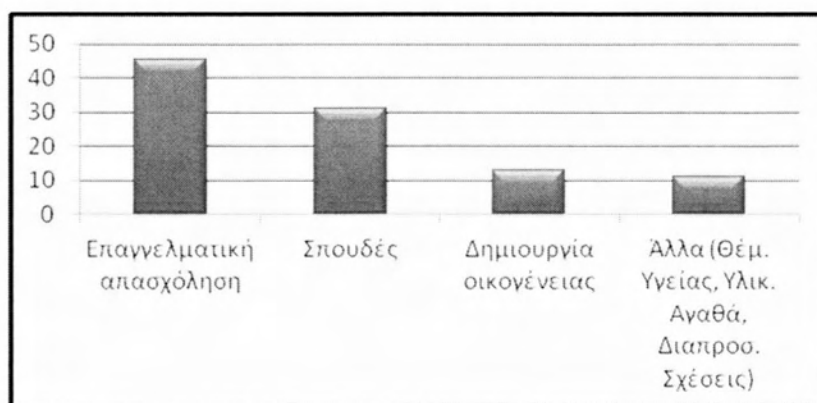
‘γυναικεία’, όπως είναι η εκπαίδευση. Μόνο το 11% των κοριτσιών αναφέρθηκε σε επαγγέλματα όπως ‘ιατρός’, ‘αστυνομικός’, ‘αρχιτέκτονας’ που κατά κύριο λόγο θεωρούνται ανδρικά επαγγέλματα.

Στην τρίτη θέση, έχουν κατατάξει την οικογένεια, με ποσοστό 13%. Από τις απαντήσεις που έχουν δοθεί, φαίνεται πως τα κορίτσια θέλουν στα επόμενα δέκα χρόνια να δημιουργήσουν τη δική τους οικογένεια. Αναφέρουν ‘θα ήθελα να έχω μια ευτυχισμένη οικογένεια’, ‘θα ήθελα να έχω μια οικογένεια με πολλά παιδιά’, ‘θέλω να έχω παιδιά’, ‘να ξεκινάω τη δική μου οικογένεια’. Από τα παραπάνω στοιχεία θα μπορούσαμε να υποθέσουμε πως τα κορίτσια έχουν αφομοιώσει τα κοινωνικά στερεότυπα για τη θέση και το ρόλο της γυναίκας σχετικά με το θεσμό της οικογένειας, ήδη από την εφηβική ηλικία.

Η επόμενη κατηγορία στην οποία αναφέρονται, με ποσοστό 11% αφορά θέματα υγείας, τα υλικά αγαθά και οι διαπροσωπικές σχέσεις. Τα θέματα υγείας καταλαμβάνουν το ποσοστό του 7% και οι απαντήσεις που έχουν δοθεί είναι ‘θα ήθελα να είμαι υγιής’, ‘θα ήθελα εγώ και η οικογένειά μου να είμαστε υγιείς’. Στο ποσοστό 2% αντιστοιχούν οι κατηγορίες υλικά αγαθά και διαπροσωπικές σχέσεις. Πιο συγκεκριμένα, η απάντηση που δόθηκε για τα υλικά αγαθά ήταν ‘θα ήθελα να έχω δικό μου σπίτι στη Θεσσαλονίκη’, ενώ για τις διαπροσωπικές σχέσεις ‘να είμαι με τις παιδικές μου φίλες σε κάποια άλλη χώρα’.

Διάγραμμα 2

1^{ος} Επιθυμητός δυνητικός εαυτός των κοριτσιών

3.1.3 Επιθυμητοί δυνητικοί εαυτοί αγοριών και κοριτσιών

Βλέπουμε πως δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές στις απαντήσεις των εφήβων ως προς τους πρώτους επιθυμητούς εαυτούς. Τόσο τα αγόρια, όσο και τα κορίτσια έχουν δηλώσει ως πρώτο επιθυμητό δυνητικό εαυτό την επαγγελματική απασχόληση. Στα αγόρια, σε ποσοστό 58,5% και στα κορίτσια σε ποσοστό 45,5%, θέματα σχετικά με το επάγγελμα και την επαγγελματική αποκατάσταση αποτελούν την πρώτη προτίμηση όλων των εφήβων. Στην κατηγορία αυτή αναφέρουν *‘θα ήθελα μια καλή δουλειά που να μου αρέσει’*, *‘να ασκώ το επάγγελμα στο οποίο έκανα σπουδές’*, *‘να αποκατασταθώ επαγγελματικά’*. Είναι σαφές ότι οι έφηβοι της σημερινής εποχής επιθυμούν να αποκατασταθούν επαγγελματικά και κατευθύνουν τους στόχους τους προς αυτή την κατεύθυνση.

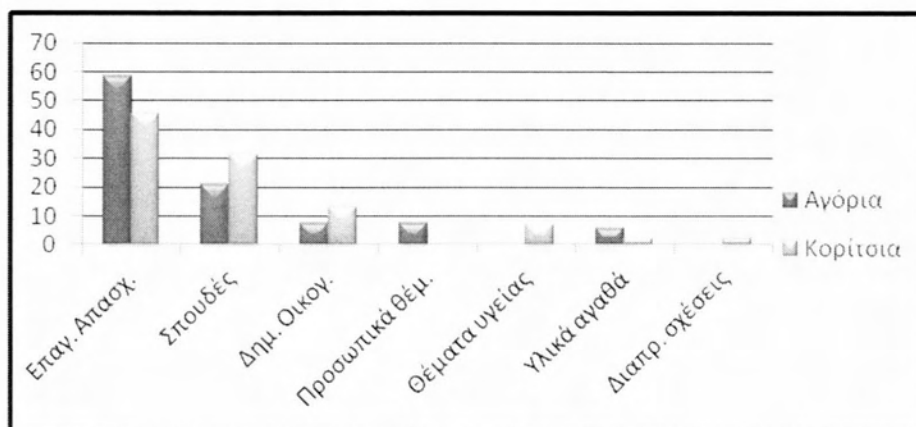
Δεύτερη στις προτιμήσεις των εφήβων έρχεται η κατηγορία των σπουδών. Το 31% των κοριτσιών και το 21% των αγοριών αναφέρονται σε θέματα που αφορούν την εκπαίδευσή τους *‘να έχω πάρει το πτυχίο μου από το πανεπιστήμιο’*, *‘να αποφοιτήσω από τη σχολή που επιθυμώ’*, *‘να τελειώσω το γυμνάσιο και το λύκειο και να τα πάω καλά’*. Τα κορίτσια αναφέρονται σε αυτή την κατηγορία με μεγαλύτερη συχνότητα απ’ ότι τα αγόρια και θέτουν περισσότερους στόχους για το μέλλον σε σχέση με τον ακαδημαϊκό τομέα.

Στην τρίτη θέση προτίμησης των κοριτσιών βρίσκεται η κατηγορία της δημιουργίας οικογένειας. Πιο συγκεκριμένα, το 13% των συμμετεχουσών προσδοκούν να έχουν τη δική τους οικογένεια *‘θέλω να έχω παιδιά’*, *‘να ξεκινάω τη δική μου οικογένεια’*, ενώ τα αγόρια, αναφέρθηκαν στην οικογένεια σε μικρότερο ποσοστό (7,5%).

Στην κατηγορία προσωπικά θέματα αναφέρθηκαν μόνο τα αγόρια, με ποσοστό 7,5%, ενώ τα κορίτσια δεν έδωσαν καμία σχετική απάντηση. Η κατηγορία υλικά αγαθά ήταν κοινή και για τα αγόρια και για τα κορίτσια. Τα αγόρια αναφέρθηκαν στα υλικά αγαθά σε ποσοστό 5,5%, ενώ στα κορίτσια, μόλις το 2% εξέφρασε σχετική επιθυμία. Οι απαντήσεις που δόθηκαν σ’ αυτή την κατηγορία ήταν ελάχιστες. Ενώ τα κορίτσια εξέφρασαν σκέψεις για θέματα υγείας σε ένα μικρό ποσοστό, τα αγόρια δεν έκαναν καμία αναφορά σ’ αυτή την κατηγορία ως προς τους επιθυμητούς εαυτούς. Επίσης, δόθηκε μια απάντηση από τα κορίτσια που αφορά τις διαπροσωπικές σχέσεις, ενώ τα αγόρια δεν έκαναν καμία αναφορά για το συγκεκριμένο θέμα.

Διάγραμμα 3

1^{ος} Επιθυμητός δυνητικός εαυτός αγοριών και κοριτσιών

3.2 Κατηγορίες επίφοβων δυνητικών εαυτών

Οι κατηγορίες των επίφοβων δυνητικών εαυτών των συμμετεχόντων που προέκυψαν από την έρευνα, αφορούν τους παρακάτω τομείς: 1) επαγγελματική απασχόληση, 2) θέματα υγείας, 3) προσωπικά θέματα, 4) υλικά αγαθά, 5) εκπαίδευση, 6) κοινωνικό ενδιαφέρον, 7) δημιουργία οικογένειας, 8) διαπροσωπικές σχέσεις. Η ανάλυση των απαντήσεων θα γίνει ως προς τον πρώτο δυνητικό εαυτό των συμμετεχόντων.

3.2.1 Οι επίφοβοι δυνητικοί εαυτοί των αγοριών ως προς τον πρώτο δυνητικό εαυτό

Τα αγόρια αναφέρθηκαν στις εξής κατηγορίες εαυτών που θα επιθυμούσαν να αποτύγουν: 1) επαγγελματική απασχόληση, 2) θέματα υγείας, 3) προσωπικά θέματα, 4) υλικά αγαθά, 5) άλλα (εκπαίδευση, κοινωνικό ενδιαφέρον, δημιουργία οικογένειας).

Ο εαυτός που φοβούνται περισσότερο τα αγόρια και κατέχει την πρώτη θέση, αφορά τον τομέα της επαγγελματικής απασχόλησης. Το ποσοστό της κατηγορίας αυτής ανέρχεται στο 36%. Μέσα από τις απαντήσεις των εφήβων φαίνεται πως η ανεργία είναι κάτι που τους φοβίζει πολύ: *‘φοβάμαι μήπως δεν μπορέσω να ακολουθήσω το επάγγελμα που θέλω ή ακόμα να μην είμαι άνεργος και έχω οικονομικά προβλήματα’*, *‘δεν θα ήθελα να είμαι άνεργος και εξαρτημένος από τα λεφτά των*

γονιών μου', 'ανησυχώ για την επαγγελματική μου αποκατάσταση'. Η κατάσταση που επικρατεί στον ελλαδικό χώρο τα τελευταία χρόνια είναι φυσικό να έχει επηρεάσει τους εφήβους. Ειδικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε σήμερα και την οικονομική δυσκολία στην οποία βρίσκονται πολλές οικογένειες, είναι φυσικό επακόλουθο οι ανησυχίες των εφήβων να περιστρέφονται γύρω από αυτό το θέμα.

Η δεύτερη κατηγορία στην οποία αναφέρονται οι έφηβοι σε ποσοστό 21% είναι τα θέματα υγείας. Φαίνεται πως αρκετοί νέοι ανησυχούν για την υγεία τους, μήπως εθιστούν σε ναρκωτικές ουσίες ή ακόμη και να χάσουν τη ζωή τους. Ενδεικτικές απαντήσεις είναι 'δεν θα ήθελα να γίνω ναρκομανής και να παίρνω ουσίες', 'δεν θα ήθελα να πεθάνω', 'δεν θα ήθελα να πάθω κατάθλιψη', 'δεν θέλω να κολλήσω AIDS'.

Η κατηγορία των προσωπικών θεμάτων έρχεται τρίτη στις επιλογές των συμμετεχόντων, με ποσοστό 15%. Έχουν αναφέρει μια σειρά χαρακτηριστικών και γεγονότων που δεν θα ήθελαν να συμβούν, όπως 'φοβάμαι μήπως αποτύχω στη ζωή μου και γίνω εσωστρεφής', 'δεν θα ήθελα να γίνω τεμπέλης', 'δεν θα ήθελα να γίνω εγκληματίας', 'φοβάμαι να μην είμαι στη φυλακή λόγω χρεών'.

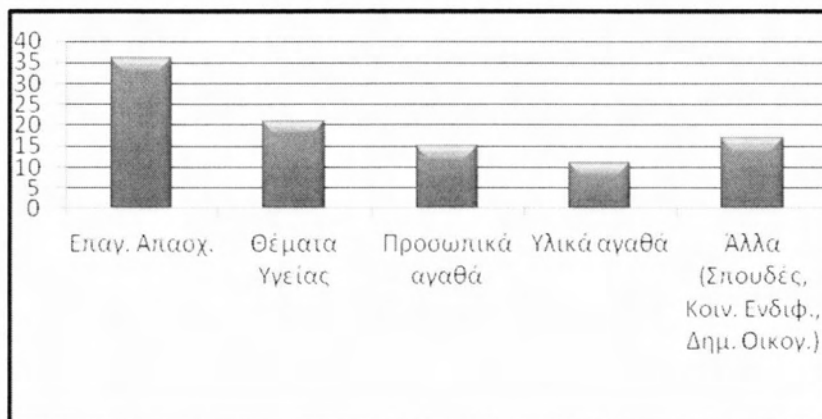
Επόμενη είναι η κατηγορία των υλικών αγαθών, με ποσοστό 11%. Κάποιοι ανέφεραν πως 'δεν θα ήθελα να είμαι άστεγος', 'δεν θα ήθελα να είμαι φτωχός και ζητιάνος', 'δεν θα ήθελα να αποτύχω στη ζωή μου παίρνοντας μια λάθος απόφαση ώστε να με κάνει χάλια οικονομικά'. Φαίνεται πως οι έφηβοι έχουν συνδέσει αρκετά την ανεργία με την έλλειψη αγαθών και την παρουσία σοβαρών οικονομικών προβλημάτων.

Στην πέμπτη θέση, η κατηγορία «άλλα» αναφέρεται σε θέματα σπουδών, κοινωνικού ενδιαφέροντος και τη δημιουργία οικογένειας, με συνολικό ποσοστό 17%. Ο τομέας των σπουδών καταλαμβάνει το ποσοστό 7,5% και οι ανησυχίες των εφήβων που αφορούν την εξέλιξη των πανεπιστημιακών σπουδών τους, εκφράζονται ως εξής: 'δεν θα ήθελα να αποτύχω κατά τη διάρκεια των σπουδών μου', 'φοβάμαι μήπως δεν περάσω στη σχολή που ονειρεύομαι', 'επειδή δεν είμαι ο καλύτερος μαθητής στο σχολείο, φοβάμαι μήπως δεν έχω τις κατάλληλες εμπειρίες για να σπουδάσω'. Στην κατηγορία του κοινωνικού ενδιαφέροντος με 5,5%, οι έφηβοι αναφέρουν 'φοβάμαι να γίνω ανενεργός πολίτης', 'δεν θα ήθελα ποτέ να γίνω πολιτικός', 'δεν θέλω να είμαι ανίκανος για την κοινωνία'. Παρ' όλο που είναι πολύ μικρό το ποσοστό το οποίο αναφέρθηκε σε αυτού του είδους τα ζητήματα, φαίνεται πως η πολιτική κατάσταση

της χώρας έχει προβληματίσει τους εφήβους. Τελευταία και με ποσοστό 4% είναι η δημιουργία οικογένειας. Οι απαντήσεις που δόθηκαν ήταν 'δεν θα ήθελα να έχω οικογένεια', 'δεν θα ήθελα να χάσω το κορίτσι που μου αρέσει και να χάσω την ευκαιρία να κάνω οικογένεια μαζί της'.

Διάγραμμα 4

1^{ος} Επίφοβος δυνητικός εαυτός των αγοριών

3.2.2 Οι επίφοβοι δυνητικοί εαυτοί των κοριτσιών ως προς τον πρώτο δυνητικό εαυτό

Οι κατηγορίες που προέκυψαν στην ομάδα των κοριτσιών δεν διαφέρουν πολύ από αυτές των αγοριών. Οι επίφοβοι εαυτοί των κοριτσιών ανταποκρίνονται σε επτά κατηγορίες: 1) επαγγελματική απασχόληση, 2) προσωπικά θέματα, 3) θέματα υγείας, 4) άλλα (υλικά αγαθά, σπουδές, δημιουργία οικογένειας, διαπροσωπικές σχέσεις).

Όπως στα αγόρια, έτσι και στα κορίτσια, ο εαυτός που φοβούνται περισσότερο αφορά το θέμα της επαγγελματικής απασχόλησης. Το ποσοστό ανέρχεται στο 47%, δίνοντας απαντήσεις όπως: 'δεν θα ήθελα να ακολουθήσω άλλο επάγγελμα', 'φοβάμαι μήπως μείνω άνεργη λόγω του προβλήματος που επικρατεί', 'φοβάμαι μήπως μείνω άνεργη και δεν μπορώ να συντηρώ τον εαυτό μου', 'δεν θα ήθελα να αποτύχω στη ζωή μου στον επαγγελματικό τομέα'. Πλέον το επάγγελμα είναι κάτι που απασχολεί όλους τους νέους στον ίδιο βαθμό, τόσο τα αγόρια, όσο και τα κορίτσια. Τα υψηλά επίπεδα ανεργίας έχουν κάνει τους εφήβους να ανησυχούν ιδιαίτερα για την επαγγελματική τους αποκατάσταση στο μέλλον.

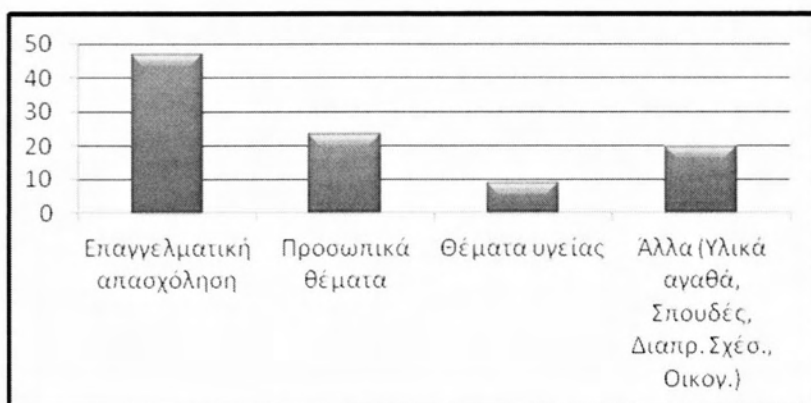
Τη δεύτερη κατηγορία επίφοβου εαυτού αποτελούν τα προσωπικά θέματα, με ποσοστό 23,5%. Τα κορίτσια αναφέρουν μια σειρά χαρακτηριστικών που δεν θα ήθελαν να αποκτήσουν στο μέλλον, όπως *‘δεν θα ήθελα να γινόμουν συντηρητική με φόβους και να βαριόμουν τη μίζερη ζωή μου’*, *‘δεν θα ήθελα να γίνω κακός άνθρωπος και να κάνω πράγματα που δεν αρέσουν σε άλλους’*, *‘δεν θα ήθελα να γίνω ιερόδουλη, γιατί είναι κάτι πολύ κακό’*, *‘δεν θα ήθελα να γίνω άσχημη και να μην αρέσω στα αγόρια’*, *‘φοβάμαι μην είμαι κακιά σε χαρακτήρα’*.

Τρίτη κατά σειρά κατηγορία είναι τα θέματα υγείας, που λαμβάνει το ποσοστό του 9%. Οι συμμετέχοντες εδώ ανέφεραν γενικές ανησυχίες για την υγεία τους : *‘δεν θα ήθελα να έχω προβλήματα υγείας’*, *‘φοβάμαι για την υγεία μου’*.

Η επόμενη κατηγορία αναφέρεται στα υλικά αγαθά, τις σπουδές, τις διαπροσωπικές σχέσεις και την οικογένεια, με ποσοστό 19,9%. Τα υλικά αγαθά, με ποσοστό 7%, δείχνουν τις ανησυχίες των εφήβων για την οικονομική τους κατάσταση. Ενδεικτικές απαντήσεις είναι *‘δεν θέλω να γίνω φτωχή’*, *‘φοβάμαι ότι δεν θα μπορώ να προσφέρω στην οικογένειά μου τα απαραίτητα αγαθά’*. Ακολουθεί ο τομέας της εκπαίδευσης με ένα πολύ μικρό ποσοστό, μόλις 5,5%. Όπως και τα αγόρια, έτσι και τα κορίτσια εκφράζουν τις ανησυχίες τους για τις μελλοντικές τους σπουδές. Αναφέρουν *‘φοβάμαι πως δεν θα καταφέρω να σπουδάσω’*, *‘φοβάμαι ότι δεν θα περάσω πουθενά’*. Οι συμμετέχοντες αναφέρονται στις διαπροσωπικές σχέσεις και στην οικογένεια, με ποσοστό 3,5%, δίνοντας τις εξής απαντήσεις: *‘δεν θα ήθελα να είμαι χωρίς φίλους και οικογένεια δίπλα μου’*, *‘δεν θέλω να είμαι μόνη μου στη ζωή’*, και *‘δεν θα ήθελα να είμαι παντρεμένη’*, *‘δεν θα ήθελα να είμαι μητέρα χωρίς πατέρα’*.

Διάγραμμα 5

1^{ος} Επίφοβος δυνητικός εαυτός των κοριτσιών

3.2.3 Επίφοβοι δυνητικοί εαυτοί αγοριών και κοριτσιών

Φαίνεται πως η κατηγορία της επαγγελματικής απασχόλησης απασχολεί πολύ τους εφήβους, τόσο τα αγόρια, όσο και τα κορίτσια. Βλέπουμε πως το ποσοστό των κοριτσιών σε αυτή την κατηγορία (47%) είναι πολύ μεγαλύτερο από αυτό των αγοριών (36%). Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, φαίνεται πως η ανεργία είναι κάτι που τους απασχολεί πολύ: *‘ανησυχώ για την επαγγελματική μου αποκατάσταση’, ‘φοβάμαι μήπως μείνω άνεργη και δεν μπορώ να συντηρώ τον εαυτό μου’, ‘δεν θα ήθελα να αποτύχω στη ζωή μου στον επαγγελματικό τομέα’.*

Στη δεύτερη κατηγορία, οι έφηβοι διαφοροποιούνται ως προς τους τομείς της υγείας και των προσωπικών θεμάτων. Τα αγόρια, σε ποσοστό 21% αναφέρονται σε ανησυχίες που αφορούν την κατάσταση της υγείας τους *‘δεν θα ήθελα να γίνω ναρκομανής και να παίρνω ουσίες’, ‘δεν θα ήθελα να πεθάνω’.* Σε αντίθεση με τα αγόρια, τα κορίτσια αναφέρθηκαν κι αυτά σε θέματα υγείας, αλλά σε πολύ μικρότερο ποσοστό 9%, λέγοντας πως *‘δεν θα ήθελα να έχω προβλήματα υγείας’, ‘φοβάμαι για την υγεία μου’.* Από την άλλη, τα κορίτσια αναφέρονται σε προσωπικά θέματα σε ποσοστό 23,5%, που αντανακλούν κυρίως ανησυχίες για προσωπικά χαρακτηριστικά *‘δεν θα ήθελα να γίνω κακός άνθρωπος και να κάνω πράγματα που δεν αρέσουν σε άλλους’, ‘φοβάμαι μην είμαι κακιά σε χαρακτήρα’.* Τα αγόρια αναφέρθηκαν σε προσωπικά χαρακτηριστικά με μικρότερη συχνότητα απ’ ότι τα κορίτσια (15%). Στις απαντήσεις τους ανέφεραν πως *‘δεν θα ήθελα να γίνω εγκληματίας’, ‘φοβάμαι να μην είμαι στη φυλακή λόγω χρεών’.*

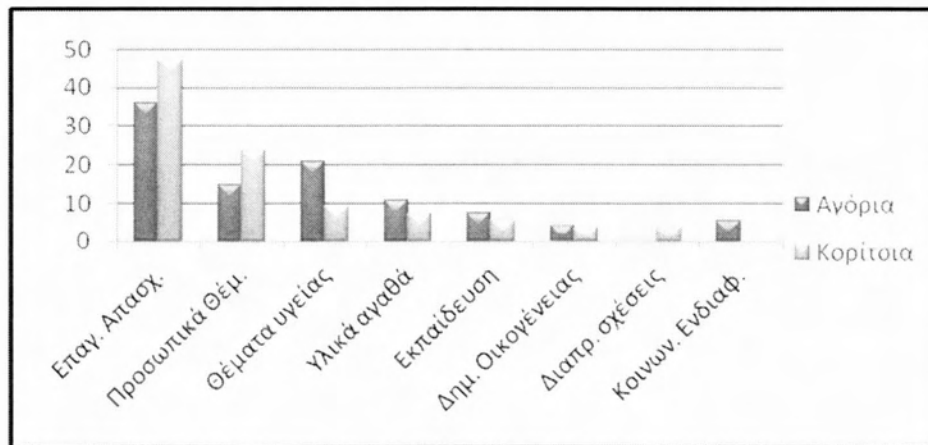
Στις κατηγορίες που ακολουθούν, οι συμμετέχοντες αναφέρονται σε θέματα που αφορούν τα υλικά αγαθά, τις σπουδές, τη δημιουργία οικογένειας, τις διαπροσωπικές σχέσεις και το κοινωνικό ενδιαφέρον. Για τα αγόρια, το 11% των απαντήσεών τους αφορούσε τις ανησυχίες τους σχετικά με τα υλικά αγαθά. Κάποιες από τις απαντήσεις τους ήταν *‘δεν θα ήθελα να είμαι άστεγος’, ‘δεν θα ήθελα να είμαι φτωχός και ζητιάνος’.* Τα κορίτσια αναφέρονται στη συγκεκριμένη κατηγορία με ποσοστό 7% και εκφράζουν παρόμοιες ανησυχίες με τα αγόρια, όπως *‘δεν θέλω να γίνω φτωχή’, ‘φοβάμαι ότι δεν θα μπορώ να προσφέρω στην οικογένειά μου τα απαραίτητα αγαθά’.*

Τα υπόλοιπα θέματα δεν μπορούσαν να διαχωριστούν, καθώς είχαν ένα πολύ μικρό ποσοστό απαντήσεων. Φαίνεται πως οι σπουδές, η δημιουργία οικογένειας, οι

διαπροσωπικές σχέσεις και τα κοινωνικά θέματα δεν απασχολούν ιδιαίτερα τους εφήβους, καθώς οι ανησυχίες τους περιστρέφονται κυρίως γύρω από επαγγελματικά θέματα.

Διάγραμμα 6

1^{ος} Επίφοβος δυνητικός εαυτός αγοριών και κοριτσιών

4. Ο βαθμός συγκεκριμενοποίησης των δυνητικών εαυτών

Ο προσανατολισμός προς το μέλλον μπορεί να είναι ένα πολύ ισχυρό κίνητρο για την τρέχουσα συμπεριφορά και είναι δυνατόν να επηρεάσει τους εφήβους και μετέπειτα στην ενήλικη ζωή τους (Greene & Wheatly, 1992). Τα κίνητρα με προσανατολισμό προς το μέλλον συνδέονται με επιδόσεις, δέσμευση και επιμονή στην εργασία, και εσωτερικά κίνητρα (Greene & DeBacker, 2004). Υποστηρίζεται ότι η μέγιστη παρωθητική ισχύς των δυνητικών εαυτών εντοπίζεται στις περιπτώσεις κατά τις οποίες όσο καλύτερα επεξεργασμένος είναι ένας δυνητικός εαυτός και όσο περισσότερο μπορεί να διατηρηθεί σε συνειδητό επίπεδο, τόσο περισσότερο επηρεάζει τη συμπεριφορά του ατόμου (Leondari et al., 2009). Όταν ένας δυνητικός εαυτός είναι καλά ανεπτυγμένος σε έναν συγκεκριμένο τομέα, τότε το άτομο είναι σε θέση να προβλέψει τη μελλοντική του συμπεριφορά σε αυτόν τον τομέα (Leondari, 2007). Επιπλέον, έχει έναν σαφή και ξεκάθαρο στόχο στον οποίο αποβλέπει και προσπαθεί να επιτύχει. Ως επί το πλείστον, οι συγκεκριμένοι και σαφείς στόχοι είναι πιο αποτελεσματικοί απ' ό,τι οι ασαφείς και γενικές προθέσεις. Το να φαντάζεται το άτομο τις δράσεις του μέσω της δημιουργίας ενός καλά επεξεργασμένου δυνητικού εαυτού να επιτυγχάνει τον επιδιωκόμενο στόχο, υποστηρίζεται ότι διευκολύνει άμεσα

τη μετατροπή των στόχων σε δράση. Οι δυνητικοί εαυτοί καθιστούν το άτομο ικανό να επικεντρώσει την προσοχή του σε σκέψεις που έχουν σχέση με το υπό εκτέλεση έργο, το βοηθούν να οργανώσει τη δράση του και να ασχοληθεί με δραστηριότητες που είναι απαραίτητες για την κατάκτηση των επιθυμητών στόχων (Greene & DeBacker, 2004). Το άτομο μπορεί πιο εύκολα να σκεφτεί και να οργανώσει τις στρατηγικές μέσα από τις οποίες θα επιδιώξει να επιτύχει τον επιθυμητό σκοπό (Leondari, Syngollitou & Kiosseoglou, 1998).

Στην παρούσα έρευνα εξετάσαμε κατά πόσο οι δυνητικοί εαυτοί των εφήβων είναι συγκεκριμένοι, αξιολογώντας τις απαντήσεις τους σε μια κλίμακα από το «πολύ» έως το «λίγο». Στο «πολύ» συμπεριλήφθηκαν απαντήσεις, οι οποίες ήταν συγκεκριμένες και σαφείς, ενώ στο «λίγο» συμπεριλήφθηκαν απαντήσεις οι οποίες ήταν γενικές και ασαφείς. Με αυτή την κλίμακα αξιολογήσαμε τους επιθυμητούς αλλά και τους επίφοβους δυνητικούς εαυτούς στο σύνολο των συμμετεχόντων και εξετάσαμε τις δύο πρώτες προτιμήσεις που ανέφεραν ως τον πρώτο δυνητικό εαυτό, δηλαδή την επαγγελματική απασχόληση και την εκπαίδευση.

Όσον αφορά το επάγγελμα, το 33% των συμμετεχόντων ανέφερε επιθυμητούς δυνητικούς εαυτούς, ορίζοντας ένα συγκεκριμένο πλαίσιο για το πώς φαντάζονται την επαγγελματική τους κατάσταση στα επόμενα δέκα χρόνια. Κάποιες από τις απαντήσεις που έδωσαν ήταν *‘σκέφτομαι να είμαι καθηγητής Αγγλικής Φιλολογίας’*, *‘να γίνω χημικός και να παράγω ένα ελληνικό παραδοσιακό ποτό, το τσίπουρο’*, *‘να βρω μια δουλειά μόνο σε καφέ-μπαρ, γιατί οι καιροί είναι δύσκολοι’*, *‘να είμαι μια επιτυχημένη διακοσμήτρια και να έχω το δικό μου γραφείο’*, *‘επιθυμώ να δουλεύω στο τμήμα έρευνας χημείας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο’*. Λιγότερο σαφείς ήταν οι απαντήσεις του 16,5% που ανέφερε *‘με φαντάζομαι να έχω βρει μια δουλειά’*, *‘να έχω μια καλή δουλειά’*, *‘να αποκαταστηθώ επαγγελματικά’*.

Ως προς τις σπουδές, το 22% των εφήβων έκαναν αναφορά σε συγκεκριμένους δυνητικούς εαυτούς. Ενδεικτικές απαντήσεις είναι *‘επειδή μου αρέσει το τραγούδι, θα ήθελα να πάω σε κάποια σχολή, και να πετύχω αυτό που θέλω’*, *‘να τελειώσω το γυμνάσιο και το λύκειο και να τα πάω καλά’*, *‘θα ήθελα να σπουδάσω ιατρική και να κάνω μεταπτυχιακό στο εξωτερικό’*. Σε πολύ μικρότερο ποσοστό 3,7%, οι νέοι ανέφεραν γενικές σκέψεις για την εκπαίδευσή τους στο μέλλον. Ενδεικτικές

απαντήσεις είναι 'θέλω να κάνω διάφορες σπουδές', 'θα ήθελα να έχω καλές σπουδές', 'θα ήθελα να είμαι στο πανεπιστήμιο'.

Διάγραμμα 7

Διαβάθμιση επιθυμητών δυνατικών εαυτών

Στους επίφοβους δυνατικούς εαυτούς ένα μεγάλο ποσοστό εφήβων αναφέρεται πολύ γενικά στο μέλλον, κυρίως στον επαγγελματικό τομέα και δεν δίνεται καμία συγκεκριμένη απάντηση. Σε ποσοστό 34% οι συμμετέχοντες αναφέρουν 'φοβάμαι μήπως μείνω άνεργη λόγω του προβλήματος που επικρατεί', 'δεν θα ήθελα να είμαι άνεργη', 'φοβάμαι μήπως μείνω άνεργος', 'δεν θα ήθελα να δουλέω σε μια δουλειά που δεν μου αρέσει', 'δεν θα ήθελα να αποτύχω στον επαγγελματικό τομέα'. Αυτό πιθανόν να υποδηλώνει τη γενικότερη ανησυχία των νέων μήπως δεν καταφέρουν να εργαστούν. Η επαγγελματική αβεβαιότητα και η ανεργία είναι τόσο έντονη, ώστε ο στόχος να είναι απλά η εύρεση μιας εργασίας που θα παρέχει οικονομική ανεξαρτησία, ότι και αν είναι αυτή. Είναι σαφές λοιπόν, πως οι έφηβοι δίνουν περισσότερη βαρύτητα στην εύρεση εργασίας, παρά στο περιεχόμενο ή στο αντικείμενο αυτής.

Σε πολύ μικρό ποσοστό, μόλις 4,5%, δόθηκαν επίσης πολύ γενικές απαντήσεις στον τομέα των σπουδών, χωρίς καμία συγκεκριμένη απάντηση. Οι νέοι ανέφεραν 'φοβάμαι μήπως δεν έχω τις κατάλληλες εμπειρίες να σπουδάσω', 'να μην περάσω πουθενά', 'να μην καταφέρω να σπουδάσω', 'δεν θα ήθελα να αποτύχω στις σπουδές μου'.

Συμπερασματικά, βλέπουμε πως οι έφηβοι έχουν αναπτύξει επιθυμητούς δυνατικούς εαυτούς τους οποίους έχουν επεξεργαστεί αρκετά και άρα μπορούν να

οργανώσουν δράσεις για να επιτύχουν τους στόχους τους, αλλά οι επίφοβοι δυνητικοί τους εαυτοί είναι πολύ γενικοί, και έτσι θα είναι πιο δύσκολο να σκεφτούν τι θα πρέπει να κάνουν ώστε να αποφύγουν αυτό που φοβούνται μήπως γίνουν.

5. Συζήτηση

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθεί το περιεχόμενο των δυνητικών εαυτών των εφήβων, τόσο θετικών, όσο και αρνητικών. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως οι τομείς των δυνητικών εαυτών των εφήβων, αγοριών και κοριτσιών, διαφέρουν μεταξύ τους ως προς κάποιες κατηγορίες.

Ως πρώτος εαυτός δηλώθηκε ο τομέας της επαγγελματικής απασχόλησης, και από τα δύο φύλα, τόσο για τους επιθυμητούς, όσο και για τους επίφοβους εαυτούς. Η εύρεση εργασίας φαίνεται πως είναι ένα θέμα που απασχολεί έντονα τους εφήβους, τόσο τα αγόρια, όσο και τα κορίτσια. Αυτά τα αποτελέσματα έρχονται σε συμφωνία με διεθνείς έρευνες που δείχνουν πως ο τομέας της επαγγελματικής απασχόλησης είναι μια από τις πιο συχνές κατηγορίες στις οποίες αναφέρονται οι έφηβοι (Κnox, Funk, Elliott & Bush, 2000. Shepard & Marshal, 1999). Στο 24% του συνόλου των συμμετεχόντων οι επιθυμητοί και οι επίφοβοι δυνητικοί εαυτοί ήταν σε απόλυτη ισορροπία ως προς την επαγγελματική απασχόληση. Οι έφηβοι ανέφεραν πως θα ήθελαν να έχουν επαγγελματική αποκατάσταση στο μέλλον και συγχρόνως πως δεν θα ήθελαν να είναι άνεργοι. Έχουν διαμορφώσει δηλαδή μια εικόνα για το μέλλον, η οποία όμως ακολουθείται και από τον αντίστοιχο φόβο. Στη θεωρία για την 'ισορροπία' μεταξύ των επιθυμητών και επίφοβων δυνητικών εαυτών αναφέρεται πως είναι σημαντικό το άτομο να έχει διαμορφώσει θετικές προσδοκίες για το μέλλον, οι οποίες ακολουθούνται και από τους αντίστοιχους φόβους που αφορούν τον ίδιο τομέα (π.χ. *'θα ήθελα να αποκατασταθώ επαγγελματικά και συγχρόνως ανησυχώ για την επαγγελματική μου αποκατάσταση'*). Η ισορροπία αυτή συνδέεται με ενισχυμένα κίνητρα δράσης και βοηθά το άτομο να εντείνει τις προσπάθειές του ώστε να επιτύχει το θετικό δυνητικό εαυτό και να αποφύγει τον εαυτό που φοβάται (Oyserman & Fryberg, 2006).

Η δεύτερη κατά σειρά κατηγορία επιθυμητού εαυτού και για τα δυο φύλα, είναι η εκπαίδευση. Οι έφηβοι εκφράζουν επιθυμίες για τις μελλοντικές τους σπουδές στο πανεπιστήμιο, είτε στην Ελλάδα, είτε στο εξωτερικό. Στην έρευνα των Oyserman,

Bybee, Terry & Hart- Jonshon (2004), έχει διαπιστωθεί πως οι έφηβοι διαμορφώνουν ακαδημαϊκούς δυνητικούς εαυτούς σε σχέση με το άμεσο μέλλον, και είναι μια κατηγορία που κατέχει υψηλά ποσοστά στις προτιμήσεις των εφήβων. Το ποσοστό αναφορών των κοριτσιών όσον αφορά την εκπαίδευση ήταν 31%, ενώ των αγοριών 21%. Παρ' όλα αυτά δεν έχουν διαμορφώσει αντίστοιχους επίφοβους εαυτούς. Για τα αγόρια, ο τομέας της εκπαίδευσης καταλαμβάνει της τέταρτη θέση με ποσοστό 7,5%, ενώ για τα κορίτσια την πέμπτη θέση, με ποσοστό μόλις 5,5%.

Τα κορίτσια σημείωσαν υψηλότερα ποσοστά αναφοράς για τη δημιουργία οικογένειας ως προς τους επιθυμητούς εαυτούς και την κατέταξαν στην τρίτη θέση των προτιμήσεών τους. Τα αγόρια κατέταξαν τη δημιουργία οικογένειας επίσης στην τρίτη θέση, αλλά με πολύ μικρότερο ποσοστό, σε σχέση με τα κορίτσια, μαζί με την κατηγορία «προσωπικά θέματα». Σε αντίθεση με τα αγόρια, τα κορίτσια δεν αναφέρθηκαν καθόλου στην κατηγορία των προσωπικών θεμάτων ως επιθυμητό εαυτό. Το γεγονός ότι τα κορίτσια αναφέρθηκαν περισσότερο σε θέματα που αφορούν στη δημιουργία οικογένειας, έρχεται σε συμφωνία με τα ευρήματα προηγούμενης έρευνας των Knox et al., (2000), όπου διαπιστώθηκε ότι οι γυναίκες αναφέρονται συχνότερα σε τέτοια θέματα σε σύγκριση με τους άνδρες. Στους επίφοβους εαυτούς ωστόσο δεν έχουν τόση βαρύτητα. Ένα πολύ μικρό ποσοστό τόσο των κοριτσιών, όσο και των αγοριών, αναφέρθηκε στην πιθανότητα μη δημιουργίας οικογένειας. Αυτό δείχνει πως οι έφηβοι πλέον ανησυχούν περισσότερο για την επαγγελματική τους σταδιοδρομία, παρά για το αν θα αποκτήσουν οικογένεια. Για τα κορίτσια ειδικά, αυτά τα αποτελέσματα έρχονται σε αντίθεση με ότι έχει υποστηριχθεί μέχρι τώρα. Φαίνεται πως όπως για τα αγόρια, έτσι και για τα κορίτσια, αυτό που έχει μεγαλύτερη σημασία είναι η επαγγελματική αποκατάσταση. Αυτό ξεφεύγει από τα πλαίσια του παραδοσιακού ρόλου της γυναίκας που τη θέλει στο σπίτι με μόνη της ενασχόληση την οικογένεια και τα οικιακά. Οι Jackson και Tein (1998) παρουσιάζουν στοιχεία, τα οποία υποστηρίζουν την άποψη πως τα παιδιά που έχουν μητέρες που εργάζονται, αντιλαμβάνονται το ρόλο της γυναίκας διαφορετικά από τη στερεοτυπική άποψη που υπάρχει. Οι γυναίκες εισχωρούν στον επαγγελματικό χώρο όλο και περισσότερο και ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους αλλάζει (Bianchi, 2000. Riggs, 1997).

Στους επίφοβους εαυτούς, η κατηγορία με το υψηλότερο ποσοστό για τα κορίτσια, είναι τα προσωπικά θέματα. Σε αυτή την κατηγορία, τα κορίτσια

αναφέρονται περισσότερο σε προσωπικά χαρακτηριστικά και διακατέχονται από το φόβο ότι αυτά τα χαρακτηριστικά θα δείξουν μια άσχημη εικόνα του εαυτού και θα έχουν επιπτώσεις στις σχέσεις τους με τους άλλους. Τα αγόρια αναφέρθηκαν σε προσωπικά θέματα σε ποσοστό 15%, τοποθετώντας τα τρίτη κατά σειρά κατηγορία, ως προς τον πρώτο επίφοβο εαυτό.

Στην συνέχεια, τα κορίτσια, σε μικρό ποσοστό, ως επιθυμητό αλλά και ως επίφοβο εαυτό αναφέρουν θέματα που αφορούν την υγεία. Αναφέρονται γενικά, χωρίς να εστιάζουν σε κάποιο συγκεκριμένο πρόβλημα, και μερικές φορές συμπεριλαμβάνουν και άτομα της οικογενείας τους. Στα αγόρια, αυτή η κατηγορία υπάρχει μόνο ως επίφοβος εαυτός, και έχει ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό. Τα αγόρια εκφράζουν το φόβο ότι θα πεθάνουν, πολλοί αναφέρουν τον εθισμό σε ναρκωτικές ουσίες και κάποιοι μιλούν για συγκεκριμένες αρρώστιες που δεν θα ήθελαν να τους συμβούν, όπως το AIDS. Οι Aloise-Young, Hennigan & Leong (2001) σε έρευνα που έχουν διεξάγει για τις αρνητικές συμπεριφορές υγείας των εφήβων, βρήκαν πως η παρουσία θετικών δυνητικών εαυτών μπορεί να συνδέεται με την πιθανότητα καθυστέρησης χρήσης ουσιών και αλκοόλ. Αυτό σημαίνει, πως όσοι έφηβοι δεν έχουν διαμορφώσει θετικές αναπαραστάσεις του εαυτού στο μέλλον, είναι πιο ευάλωτοι στην χρήση ουσιών, ειδικά όταν υπάρχουν πιέσεις από συνομηλίκους.

Η επόμενη κατηγορία, κοινή στα αγόρια και στα κορίτσια, τόσο για τους επιθυμητούς, όσο και για τους επίφοβους εαυτούς, είναι τα υλικά αγαθά. Τα αγόρια δείχνουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον απ' ότι τα κορίτσια για την απόκτηση υλικών αγαθών, κυρίως χρημάτων. Φαίνεται πως πλέον οι έφηβοι επιζητούν οικονομική άνεση στη ζωή τους, που θα τους προσφέρει τις ανέσεις που επιθυμούν. Τα κορίτσια δεν αναφέρονται τόσο σε χρήματα, όσο σε αντικείμενα.

Τέλος, έχουμε δυο διαφορετικές κατηγορίες. Τα κορίτσια αναφέρονται στις διαπροσωπικές σχέσεις, με ένα μικρό ποσοστό, τόσο για τους επιθυμητούς, όσο και για τους επίφοβους εαυτούς, σε αντίθεση με τα αγόρια, που δεν αναφέρονται καθόλου σε αυτή την κατηγορία. Αυτά τα αποτελέσματα έρχονται σε ασυμφωνία με αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών, που θέλουν τα κορίτσια να εκφράζουν τους φόβους τους για τις διαπροσωπικές τους σχέσεις (Leondari et al., 2009). Από την άλλη, τα αγόρια αναφέρονται σε κοινωνικά θέματα με ένα μικρό ποσοστό, αλλά μόνο ως επίφοβους εαυτούς.

Η έρευνα ακόμη είχε στόχο να διαπιστώσει σε ποιο βαθμό οι έφηβοι έχουν διαμορφώσει συγκεκριμένες αναπαραστάσεις του εαυτού σε μελλοντικές καταστάσεις. Γενικά, οι συμμετέχοντες είχαν περισσότερους καλά επεξεργασμένους δυνητικούς εαυτούς όσον αφορά την επαγγελματική απασχόληση. Οι συμμετέχοντες αναφέρθηκαν και στις σπουδές σε μικρότερο ποσοστό, αλλά και πάλι παρουσίασαν αρκετά καλά επεξεργασμένους δυνητικούς εαυτούς. Αυτό θα τους δώσει τη δυνατότητα να ρυθμίσουν τη συμπεριφορά τους και να κινητοποιηθούν με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτύχουν τους στόχους τους (Leondari et al., 1998). Αντίθετα, για τους επίφοβους εαυτούς θα είναι πιο δύσκολο να ρυθμίσουν τη συμπεριφορά τους προς ένα στόχο αποφυγής, καθώς οι σκέψεις τους είναι πολύ γενικές και αόριστες.

6. Συμπεράσματα

Η έννοια των δυνητικών εαυτών αποτελεί χρήσιμο εργαλείο για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο τα άτομα διαμορφώνουν στόχους για το μέλλον και κινητοποιούν τις δράσεις τους προς αυτή την κατεύθυνση με σκοπό να τους επιτύχουν. Μέσα από την έννοια αυτή, οι άνθρωποι μπορούν να αξιολογήσουν την παρούσα συμπεριφορά τους και να κινητοποιηθούν με τέτοιο τρόπο που θα τους εξασφαλίσει την πραγματοποίηση των μελλοντικών τους εαυτών. Επειδή για κάποιους εφήβους μπορεί να είναι δύσκολο να κάνουν τη σύνδεση ανάμεσα στην τρέχουσα συμπεριφορά και το μέλλον, οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να διευκολύνουν τη διαμόρφωση των δυνητικών εαυτών στους εφήβους με τρόπο που να ικανοποιεί την ανάγκη τους για αυτονομία και αυτοπροσδιορισμό (Simmons, et al., 2000).

Μια πληθώρα ερευνητών υποστηρίζει πως το ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον ασκεί επιδράσεις στους νέους και κατά συνέπεια στους δυνητικούς εαυτούς που διαμορφώνει (Kim & Markus, 1999. Markus & Kitayama, 1991. Nurmi, 1991. Unemori, Omoregie & Markus, 2004). Σημαντικοί παράγοντες είναι η οικογένεια, το σχολείο και οι συνομήλικοι, πλαίσια στα οποία ο έφηβος συνυπάρχει και αλληλεπιδρά με τους άλλους, και είναι σημαντικά γι' αυτόν. Επιπροσθέτως, το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον φαίνεται πως ασκεί σημαντική επιρροή στους εφήβους, καθώς τα ευρήματα της έρευνας που κάναμε δείχνουν πως οι

νέοι έχουν επηρεαστεί πολύ από την πολιτική αστάθεια και την οικονομική κρίση που επικρατεί στη χώρα.

Επίσης, το φύλο είναι μια παράμετρος που επηρεάζει τη διαμόρφωση των δυνητικών εαυτών. Πολλοί ερευνητές έχουν ασχοληθεί με τις έμφυλες διαφορές που παρουσιάζουν οι δυνητικοί εαυτοί των αγοριών και των κοριτσιών (Block, 1972. Jackson & Tein, 1998. Richards & Larson, 1989). Παρ' όλο που οι μέχρι τώρα έρευνες υποστηρίζουν πως τα κορίτσια εστιάζουν περισσότερο σε τομείς που αφορούν την οικογένεια και τις διαπροσωπικές σχέσεις (Galambos, Almeida & Petersen, 1990. Knox, Funk, Elliot, & Bush, 2000), φαίνεται πως αρχίζουν να ξεφεύγουν από τον παραδοσιακό γυναικείο ρόλο που θέλει τη γυναίκα στο σπίτι, και αρχίζουν να εισχωρούν στον επαγγελματικό χώρο. Εξάλλου, τα κορίτσια στη σημερινή εποχή αποκτούν περισσότερη ανεξαρτησία και ασχολούνται περισσότερο με επαγγελματικά και εκπαιδευτικά ζητήματα όπως φάνηκε από την έρευνα που κάναμε.

Συμπερασματικά λοιπόν, υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στην ανάπτυξη των δυνητικών εαυτών των γυναικών και των ανδρών. Οι στερεοτυπικοί ρόλοι των δυο φύλων μπορεί να περιορίσουν την ανάπτυξη των δυνητικών εαυτών των γυναικών και των ανδρών, και αυτό μπορεί να οδηγήσει σε ένα περιορισμένο φάσμα επιλογών, συμπεριφορών και φιλοδοξιών, και σε μια εξασθενημένη επαγγελματική λειτουργία σε περιοχές που παραδοσιακά χαρακτηρίζονται από το αντίθετο φύλο (Knox, 2006).

Βιβλιογραφία

Adams, C., & Adams, G. R. (1995). Gender, ethnic group, and grade differences in psychosocial functioning during middle adolescence? *Journal of Youth and Adolescence*, 24 (4), 397-417.

Aderman, M., Aderman, H. & Griesinger, T. (1999). The relation of present and possible selves during adolescence to grade point average and achievement goals. *The Elementary School Journal*, 100 (1), 3-17.

Ainsworth, M. D. (1979). Infant-mother attachment. *American Psychologist*, 34 (10), 932-937.

Aloise-Young, P. A., Hennigan, K. M., & Leong, C. W. (2001). Possible selves and negative health behaviors during early adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 21 (2), 158-181.

Alpert-Gillis, L. J., & Connell, J. P. (1989). Gender and sex role influences on children's self-esteem. *Journal of Personality*, 57 (1), 97-114.

Archer, S. L. (1989). Gender differences in identity development: issues of process, domain and timing. *Journal of Adolescence*, 12, 117-138.

Bachman, J. G. (1970). Youth in transition. The impact of family background and intelligence on tenth-grade boys.

From:http://eric.ed.gov/ERICWebPortal/search/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_0=ED051414&ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=ED051414

Barry, H., Bacon, M. K., & Child, I. L. (1957). A cross-cultural survey of some sex differences in socialization. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 55, 327-332.

Berndt, T. J. (1982). The features and effects of friendship in early adolescence. *Child Development*, 53, 1447-1460.

Beyer, S. (1998). Gender differences in self-perception and negative recall-biases. *Sex Roles*, 38 (1/2), 103-133.

Bianchi, S. H. (2000). Maternal employment and time with children: Dramatic change or surprising continuity? *Demography*, 37, 401-414.

Biddle, B. J., Bank, B. J., & Marlin, M. M. (1980). Parental and peer influence on adolescents. *Social Forces*, 58 (4), 1057-1079.

Bilsker, D., Schiedel, D., & Marcia, J. (1988). Sex differences in identity status. *Sex Roles*, 18 (3/4), 231-236.

Block, J. H. (1972). Conceptions of sex role. Some cross-cultural and longitudinal perspectives. *American Psychologist*, 512-526.

Block, J. H. (1983). Differential premises arising from differential socialization of the sexes: Some conjectures. *Child Development*, 54, 1335-1354.

Block, J., & Robins, R. W. (1993). A longitudinal study of consistency and change in self-esteem from early adolescence to early adulthood. *Child Development*, 64, 909-923.

Blyth, D. A., Hill, J. P., & Thiel, K. S. (1982). Early adolescents' significant others: Grade and gender differences in perceived relationships with familial and nonfamilial adults and young people. *Journal of Youth and Adolescence*, 11(6), 425-450.

Carver, C., Lawrence, J., & Scheier, M. (1999). Self-discrepancies and affect: Incorporating the role of feared selves. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25, 783-792.

Chang, E. C., & Sanna, L. J. (2003). Experience of life hassles and psychological adjustment among adolescents: Does it make a difference if one is optimistic or pessimistic? *Personality & Individual Differences*, 34(5), 867-879.

Conway, M. & Pleybell-Pearce, C. (2000). The construction of autobiographical memories in the self-memory system. *Psychological Review*, 107, 261-288.

Cooper, C. R., Grotevant, H. D., & Condon, S. M. (1983). Individuality and Connectedness in the family as a context for adolescent identity formation and role taking skill. H. D. Grotevant and C. R. Cooper (Us.). *Adolescent development in the Family*. New directions for Child Development, (22). San Francisco: Jorrey-Rars

Cooper, C. R., & Grotevant, H.D. (1987). Gender issues in the interface of family experience and adolescents' friendship and dating identity. *Journal of Youth and Adolescence*, 16 (3), 247-264.

Cross, S. E., & Madson, L. (1997). Models of the self: Self-construals and gender. *Psychological Bulletin*, 122 (1), 5-37.

Dunkel, C. S. (2000). Possible selves as a mechanism for identity exploration. *Journal of Adolescence*, 23, 519-529.

Eisele, H., Zand, D. H., & Thomson, N. R. (2009). The role of sex, self-perception, and school bonding in predicting academic achievement among middle class African American early adolescents. *Adolescence*, 44 (176), 773-796.

Elkind, D. (1984). *All grown up and no place to go*. London: Addison-Wesley.

Elliot, S. N., Kratochwill, T. R., Cook, J. L., & Travers, J. F. (2008). Εκπαιδευτική Ψυχολογία: Αποτελεσματική διδασκαλία- Αποτελεσματική μάθηση. Αθήνα Εκδ.: Gutenberg.

Erikson, H. (1968). *Identity, youth and crisis*. New York: Norton.

Feldman, R. S. (2011). Εξελικτική ψυχολογία. Δια βίου ανάπτυξη. Εκδόσεις: Gutenberg.

Galambos, N. L., Almeida, D. M., & Petersen, A. C. (1990). Masculinity, femininity, and sex role attitudes in early adolescence: Exploring gender intensification. *Child Development*, 61, 1905-1914.

Gilligan, C. (1982). *In a different voice*. Psychological theory and women's development. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Greene, B. A., & DeBacker, T. K. (2004). Gender orientation toward the future: Links to motivation. *Educational Psychology Review*, 16 (2), 91-120.

Greene, B. A., & Wheatly, S. M. (1992). 'I've got a lot to do and i don't think i' ll have the time': Gender differences in late adolescents' narratives of the future. *Journal of Youth and Adolescence*, 21 (6), 667-686.

Harter, S. (1988). Adolescent self and identity development. Unpublished manuscript. University of Denver, Colorado.

Helwing, A. A. (1998). Gender-role stereotyping: Testing theory with a longitudinal sample. *Sex Roles, 38* (5/6), 403-423.

Higgins, T. (1987). Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review, 94* (3), 319-340.

Hooker, K., & Kaus, C. R. (1992). Possible selves and health behaviors in later life. *Journal of Aging and Health, 4*, 390-411.

Hooker, K. (1999). Possible selves in adulthood: Incorporating teleonomic relevance into studies of the self. In F. Blanchard-Fields & T. Hess (Eds.), *Social cognition and aging*, 97-122. New York: Academic Press.

Husman, J., & Lens, W. (2000). The role of the future in student motivation. *Educational Psychologist, 34* (2), 113-125.

Jackson, D. W., & Tein, J. (1998). Adolescents' conceptualization of adult roles: relationships with age, gender, work goal, and maternal employment. *Sex Roles, 38* (11/12), 987-1008.

Jordan, J. V., Kaplan, A. G., Miller, J. B., Stiver, I. P., & Surrey, J. L. (1991). *Women's growth in connection*. New York: Guilford Press.

Josephs, R., Markus, H., & Tafarodi R. (1992). Gender and self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology, 63*, 391-402.

Kemmelmeier, M., & Oyserman, D. (2001). Gendered influence of downward social comparisons on current and possible selves. *Journal of Social Issues, 57* (1), 129-148.

Kemmelmeier, M., & Oyserman, D. (2001). The ups and downs of thinking about a successful other: self-construals and the consequences of social comparisons. *European Journal of Social Psychology, 31*, 311-320.

Kerpelman, J. L., & Pittman, J. F. (2001). The instability of possible selves: identity processes within late adolescents' close peer relationships. *Journal of Adolescence*, 24, 491-512.

Kim, H., & Markus, R. (1999). Deviance or uniqueness, harmony or conformity? A cultural analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 785-800.

Knox, M., Funk, J., Elliott, R., & Bush, E. (1998). Adolescents' possible selves and their relationship to global self-esteem. *Sex Roles*, 39 (1/2), 61-80.

Knox, M., Funk, J., Elliott, R., & Bush, E. (2000). Gender differences in adolescents' possible selves. *Youth and Society*, 31 (3), 287- 309.

Knox, M. (2006). Gender and possible selves. In C. Dunkel & J. Kerpelman (Eds.), *Possible selves: Theory, research and applications*, 61-77. New York: Nova Science Publishers.

Lee, S. J. & Oyserman, D. (2009). Possible selves theory. E.Anderman & L. Anderman (Eds). *Psychology of Classroom Learning: An Encyclopedia*. Detroit, Michigan: Macmillan Reference USA

Λεονταρή, Α. (1998). Αυτοαντίληψη. Αθήνα: Εκδ.: Ελληνικά Γράμματα.

Leondari, A. (2007). Future time perspective, possible selves and academic achievement. Στο M. Rossiter (Ed.), *New Directions for adult and continuing education*, 114, 17-26. San Fransisco: Jossey-Bass.

Leondari, A., & Gonida, E. N. (2008). Adolescents' possible selves, achievement goal orientations and academic achievement. *Hellenic Journal of Psychology*, 5, 179-198.

Leondari, A., Gonida, E. & Gialamas, V. (2009). 'Possible' selves during middle adolescence: Relationships with scholl achievement and with various demographic factors. *Psychology*, 16, 342-360.

Leondari, A., Syngollitou, E. & Kiosseoglou, G. (1998). Academic achievement, motivation and possible selves. *Journal of Adolescence*, 21, 219-222.

Lippa, R. A. (2003). Κοινωνική Ψυχολογία. Εκδόσεις: "Έλλην"

Lips, M. (2000). College students' visions of power and possibility as moderate by gender. *Psychology of Women Quarterly*, 24, 39-43.

Markus, H. R., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98, 224-253.

Markus, H. & Nurius, P. (1986). Possible selves. *American Psychologist*, 41, 954-969.

Markus, H. & Ruvolo, A. (1989). Possible selves: Personalized representations of goals. L.A. Pervin (Ed), *Goal concepts in personality and social psychology*, 211-241. Hillsdale, NJ, England: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Neblett, N. G., & Cortina, K. C. (2006). Adolescents' thoughts about parents' jobs and their importance for adolescents' future orientation. *Journal of Adolescence*, 29, 795-811.

Nurmi, J. (1991). How do adolescents see their future? A review of the development of future orientation and planning. *Developmental Review*, 11, 1-59.

Nurmi, J., Poole, M.E., & Kalakoski, V. (1994). Age differences in adolescent future-oriented goals, concerns, and related temporal extension in different sociocultural contexts. *Journal of Youth and Adolescence*, 23 (4), 471-487.

Nurmi, J., Poole, M. E., & Seniger, R. (1995). Tracks and transition. A comparison of adolescent future-oriented goals, explorations, and commitments in Australia, Israel, and Finland. *International Journal of Psychology*, 30 (3), 355-375.

Ogilvie, D., & Clark, M. (1992). The best and worst of it: Age and sex differences in self-discrepancy research. In R. Lipka & T. Brinthaup (Eds), *Self perspectives across the lifespan* (pp. 186-222). Albany, NY: SUNY Press.

Oliver, M. B., Sargent, S. L., & Weaver, J. B. (1998). The impact of sex and gender role self-perception on affective reactions to different type of film. *Sex Roles*, 38 (1/2), 45-62.

Oyserman, D., Bybee, D., Terry, K. & Hart-Johnson, T. (2004). Possible selves as roadmaps. *Journal Research in Personality*, 38, 130-149.

Oyserman, D., Bybee, D., & Terry, K. (2006). Possible selves and academic outcomes: How and when possible selves impel action. *Journal of Personality and Social Psychology, 91* (1), 188-204.

Oyserman, D. & Fryberg, S. (2006). The possible selves of Diverse Adolescents: Content and Function Across Gender, Race and National Origin, Dunkel, C., & Kerpelman, J. Possible Selves in Adult Development: Linking Theory and Research (Huntington: Nova Science), 17-40.

Oyserman, D. & James, L. (2011). Possible identities, 117-145. Chapter to appear in S. Schwartz, K. Luyckx, & V. L. Vignoles (Eds.) *Handbook of Identity Theory and Research*, Springer.

Oyserman, D. & Markus, H. (1990). Possible selves and delinquency. *Journal of Personality and Social Psychology, 59*, 112-125.

Oyserman, D. & Markus, H. (1990). Possible selves in balance: Implications for delinquency. *Journal of Social Issues, 46*, 141-157.

Oyserman, D., Terry, K. & Bybee, D. (2002). A possible selves intervention to enhance school performance. *Journal of Adolescence, 25*, 313-326.

Oyserman, D. (1993). The lens of personhood: Viewing the self and others in a multicultural society. *Journal of Personality and Social Psychology, 65* (5), 993-1009.

Pelham, B. W., & Swann, W. B. (1989). From self-conceptions to self-worth: On the sources and structure of global self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology, 57* (4), 672-680.

Peterson, C. (2000). The future of optimism. *American Psychologist, 55*(1), 44-55.

Richards, M. H., & Larson, R. (1989). The life space and socialization of the self: Sex differences in the young adolescent. *Journal of Youth and Adolescence, 18* (6), 617-626.

Riggs, J. M. (1997). Mandates for mothers and fathers: Perceptions of breadwinners and care givers. *Sex Roles, 37* (7/8), 565-580.

Robinson, B., Davis, K., & Meara, N. (2003). Motivational attributes of occupational possible selves for low-income, rural women. *Journal of Counseling Psychology, 50*, 156-164.

Rosenberg, F. R., & Simmons, R. G. (1975). Sex differences in the self-concept in adolescence. *Sex Roles, 1* (2), 147-159.

Rosenberg, M. (1986). Self-concept from childhood through adolescence. In J. Suls & A. Greenwald (Eds.), *Psychological perspectives of the self*, 3, 107-136. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Ruvolo, A. P., & Markus, H. R. (1992). Possible selves and performance: the power of self-relevant imagery. *Social Cognition, 10*, 95-124.

Salkind, N. J. (2000). *Θεωρίες της ανθρώπινης ανάπτυξης*. Εκδόσεις: Πατάκη.

Shepard, B. (2003). Creating selves in a rural community. In W. M. Roth (Ed.), *Connections '03* (pp. 111-120).

Shepard, B., & Marshal, A. (1999). Possible selves mapping: Life career exploration with young adolescents. *Canadian Journal of Counselling, 31* (1), 37-54.

Simmons, J., Dewitte, S., & Lens, W. (2000). Wanting to have versus wanting to be: The effect of perceived instrumentality on goal orientation. *British Journal of Psychology, 91*, 335-351.

Simmons, R. G., & Rosenberg, F. (1975). Sex, sex roles and self image. *Journal of Youth and Adolescence, 4* (3), 229-258.

Song, I., & Hattie, J. (1984). Home environment, self-concept and academic achievement: A causal modeling approach. *Journal of Educational Psychology, 76* (6), 1269-1281.

Stake, J. E., & Nickens, S. D. (2005). Adolescent girls' and boys' science peer relationships and perceptions of the possible self as scientist. *Sex Roles, 52* (1/2), 1-11.

Unemori, P., Omoregie, H., & Markus, H. R. (2004). Self-portraits: possible selves in European-American, Chilean, Japanese and Japanese-American cultural contexts. *Self and Identity*, 3, 321-338.

Walker, L. S., & Greene, J. W. (1986). The social context of adolescent self-esteem. *Journal of Youth and Adolescence*, 15 (4), 315-322.

Werrbach, G. B., Grotevant, H. D., & Cooper, C. R. (1992). Patterns of family interaction and adolescent sex role concepts. *Journal of Youth and Adolescence*, 21 (5), 609-623.

Wilson, A. & Ross, M. (2003). The identity function of autobiographical memory: Time is on our side. *Memory: Special Issue Exploring the Functions of Autobiographical Memory*, 11, 137-149.

Wolf, N. (1991). *The beauty myth: How images of beauty are used against women*. New York: Doubleday.

Παράρτημα

Ερωτηματολόγιο έρευνας

Αγαπητέ μαθητή/ Αγαπητή μαθήτριά,

Ονομάζομαι Ζωγράφου Ευδοξία και είμαι φοιτήτρια στο Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Αυτό το ερωτηματολόγιο θα με βοηθήσει στην έρευνα που κάνω στα πλαίσια της πτυχιακής μου εργασίας, η οποία εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο οι νέοι αντιλαμβάνονται το μέλλον. Στις ερωτήσεις που ακολουθούν δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις. Παρακαλώ να απαντήσεις με ειλικρίνεια, καταθέτοντας την προσωπική σου άποψη. Οι απαντήσεις που θα δώσεις είναι σημαντικές και ενδιαφέρουσες για την έρευνα που κάνω. Αυτό το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και κανείς δεν θα γνωρίζει τις απαντήσεις σου.

Σε ευχαριστώ εκ των προτέρων για τη βοήθειά σου!

Συμπλήρωσε με X:

1. Φύλο: Αγόρι Κορίτσι

2. Ημερομηνία γέννησης:

3. Τάξη:
B' Γυμνασίου B' Λυκείου

A. Φαντάσου τον εαυτό σου στο μέλλον και γράψε τρεις πιθανούς επιθυμητούς εαυτούς που πιστεύεις ότι μπορούν να πραγματοποιηθούν στα επόμενα 10 χρόνια. Ξεκίνησε γράφοντας πρώτο τον πιο επιθυμητό σου εαυτό.

1.
.....

2.
.....

3.
.....

B. Τώρα σκέψου τι φοβάσαι μήπως γίνεις, τι δεν θα ήθελες να γίνεις στα επόμενα 10 χρόνια. Γράψε πρώτο τον εαυτό που σε φοβίζει περισσότερο.

1.
.....

2.
.....

3.
.....

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000112255